

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Ärikorralduse instituut

Andreas Õun

**ÜHISKONNA ARVAMUS JA USALDUS EESTI
PENSIONISÜSTEEMI VASTU**

Lõputöö

Õppekava Majandusarvestus ja ettevõtluse juhtimine, peeriala Ettevõtte majandus

Juhendaja: Kristo Krumm, MBA

Tallinn 2020

Deklareerin, et olen koostanud lõputöö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele selle koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 8487 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Andreas Õun

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 166086BDMR

Üliõpilase e-posti aadress: andreasoun21@gmail.com

Juhendaja: Kristo Krumm, MBA:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. PENSIONISÜSTEEMI OLEMUS JA EESTIS KEHTIV PENSIONISÜSTEEM	7
1.1. Pensionisüsteemi ajalooline kujunemine	7
1.2. Eesti pensionisüsteemi tutvustus	8
1.3. Varasemad uuringud Eesti pensionisüsteemi kohta	15
2. PÕLVKONDADE TEOORIA ALUSED	18
2.1. Põlvkondade teooria	18
2.2. Traditsioonilise põlvkonna kujunemine	19
2.3. Beebibuumi põlvkonna tutvustus	20
2.4. X- ja Y-põlvkonna eripärad	21
3. UURING ÜHISKONNA ARVAMUSE JA USALDUSE KOHTA EESTI PENSIONISÜSTEEMI VASTU NELJA PÕLVKONNA NÄITEL	24
3.1. Valimi ja uurimismetoodika kirjeldus	24
3.2. Uuringu tulemused	25
3.3. Tulemuste arutelu, järeldused ja ettepanekud	31
KOKKUVÕTE	35
SUMMARY	38
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	41
LISAD	44
Lisa 1. Lõputöö uuringu küsimused	44
Lisa 2. Lõputöö uuringu intervjuude salvestused	45
Lisa 3. Lihtlitsents	46

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö keskendub Eesti inimeste hinnangute ja arvamuste väljaselgitamisele Eesti pensionisüsteemi suhtes ning leidmisele, kas ja millisel moel on võimalik muuta pensionisüsteemi ühiskonnale meelepärasemaks. Lõputöö fookuses on traditsioonilise -, beebibuumi -, X-, Y-põlvkonna arvamus ja usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu. Autor valis teema lõputööks, kuna toimumas on teise pensionisamba reform ja meedia abil on tekkinud kuvand, et ühiskond ei ole rahul kehtiva pensionisüsteemiga.

Lõputöö esimene ja teine peatükk on teoreetilised. Esimeses peatükis tutvustatakse pensionisüsteemi ajaloolist kujunemist ja Eesti pensionisüsteemi ning varasemalt samas vallas tehtud töid. Teises peatükis annab autor ülevaate põlvkondade teooriast ning erinevate põlvkondade eripäradest ja võimalikest põhjustest, miks võtavad põlvkonnad just neile omaseid otsuseid vastu. Kolmandas peatükis resümeerib ja tutvustab autor valimit ja uurimismeetodit ning probleeme. Samas on kajastatud uuringu tulemused, analüüs, järeldused ja ettepanekud. Kvalitatiivses uuringus osales kokku 40 inimest. Töö teoreetiline raamistik loodi kasutades Straussi ja Howe'i põlvkondade teooriat.

Uuringu põhijäreldusteks on, et Eesti ühiskond ei ole rahul kehtiva pensionisüsteemiga ning põlvkonnad ei usu kehtiva süsteemi jätkusuutlikusse. Uuringust selgus, et kõigile sobivat pensionisüsteemi ei ole olemas. Ühtlasi tuli uuringust välja, et põlvkonnad ei tunne piisavalt huvi süsteemi tundmaõppimise vastu. Ainult 33% kõikidest põlvkondade esindajatest julgeb väita, et tunnevad Eesti pensionisüsteemi keskmiselt või keskmisest rohkem. Ebapädevuse tõttu ei osata öelda, mida võiks pensionisüsteemis muuta. Rõhutakse põhiliselt sellele, et pensionit võiks suurenda ilma maksude tõusuta ning muude hüvede kaotuseta.

Võtmesõnad: vanaduspension, pensionisüsteem, generatsioonide eripärad.

SISSEJUHATUS

Autori uuring Eestis rakendatud pensionisüsteemi kohta näitas, et noored ja keskealised töötajad ei mõtle enamasti pensionieale. Tegelikult oleks siiski otstarbekas teha varakult vajalikke samme, et pensionipõlv oleks paremini materiaalselt kindlustatud. Seda enam, et 2018. aastal elasid Eestis 43,1% üle 65-aastastest elanikest suhtelises vaesuses (Statistikaamet 2019a). Mitte ühegi teise vanuserühma suhteline vaesus ei ole sama suur, kui see on pensionäridel. Samuti on keskmine pension olnud aastaid madalam kui miinimumpalk. Vältimaks vanaks jäädes vaesusesse langemist, tuleks juba noorelt luua eeldus paremaks pensionipõlveks.

Lõputöö fookuses on nelja generatsiooni arvamus ja usaldus Eesti pensionisüsteemi vastu. Lõputöös uuriti traditsioonilist ehk vaikset põlvkonda; beebibuumi ehk idealistide põlvkonda; X-põlvkonda ja Y-põlvkonda. Majandusteadlased on piiritlenud Y-generatsiooni erinevalt. Käesolevas töös on Y-generatsiooni all määratletud ajavahemikus 1980-1995 sündinud inimesed (Bencsik *et al.* 2016).

Autor valis teema lõputööks, kuna toimumas on teise pensionisamba reform. Reform mõjutab vanaduspensioni suurust ja üldist pensioni kogumist. Eriti tugevalt mõjutab reform teist pensionisammast. Meedia abil on tekkinud kuvand, et ühiskond ei ole rahul kehtiva pensionisüsteemiga. Leidmaks, kas Aktiva Finantsi kontserni juhi Ülar Maapalu öeldud lause: „Kogemustega inimesed lahkuvalt turult rahaga ja rahaga inimesed kogemusega“ (Maapalu 2019) saab tõeks, näitab aeg. Meedias lubavad poliitikud ja erakonnad suurendada pensionit. Lubatud on anda II-pensionisamba üle otsustamine inimestele, kuid praeguseni seda veel tehtud ei ole. Pension on küll aastate jooksul tõusnud, kuid olenemata sellest, on keskmine pension siiski miinimumpalgast väiksem.

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada Eesti inimeste hinnangud ja arvamused Eesti pensionisüsteemi suhtes ning leida, kas ja millisel moel on pensionisüsteemi võimalik muuta ühiskonnale meelepärasemaks. Eesmärgi saavutamiseks püstitas käesoleva töö autor järgmised uurimisülesanded:

- hinnata ning analüüsida kolmesambalist pensionisüsteemi detailsemalt;
- tutvustada erinevate põlvkondade eripärasid ja põlvkondade teooriat;
- viia läbi personaalsed intervjuud Eestis elavate kodanikega, kes on sündinud ajavahemikus 1925-1995;
- analüüsida intervjuusid ning jõuda järeldustele.

Lähtudes töös püstitatud uurimisprobleemist, otsitakse lõputöös vastuseid järgmistele uurimisküsimustele:

- Kuidas hindavad erinevad põlvkonnad Eestis kehtivat pensionisüsteemi?
- Milliseid ettepanekuid teeksid inimesed Eesti pensionisüsteemi muutmiseks?
- Kuidas hindavad põlvkonnad käimasolevat teise pensionisamba reformi?
- Kui teadlikud on erinevad põlvkonnad investeerimis- ja säästmisvõimalustest ning kas ollakse valmis enese pensioniga tulevikus tegelema?

Lõputöö koosneb kolmest peatükist. Esimene ja teine peatükk on teoreetilised. Esimeses peatükis tutvustatakse pensionisüsteemi ajaloolist kujunemist ja Eesti pensionisüsteemi ning varasemalt samas vallas tehtud töid. Teises peatükis annab autor ülevaate põlvkondade teooriast ning erinevate põlvkondade eripäradest ja võimalikest põhjustest, miks võtavad põlvkonnad just neile omaseid otsuseid vastu. Kolmandas peatükis autor resümeerib, tutvustab valimit ja uurimismeetodit ning probleeme. Viimasesse peatükki on koondatud uuringu tulemused, analüüs, järeldused ja ettepanekud. Töös on kasutatud ajakirjandusele osutavaid viiteid, sest need on oluliselt kujundanud uuringus osalevate inimeste arvamusi.

Teadusliku uurimismeetodina kasutas autor kvalitatiivuuringut. Teoreetiline raamistik loodi Straussi ja Howe'i põlvkondade teooriaga. Uuringu andmeid koguti põlvkondi esindavatelt inimestelt suuliselt intervjuerides avatud intervjuuga.

Autor tänab kõiki uuringus osalenud ja sisukaid ettepanekuid küsimustiku täiendamiseks teinud inimesi.

1. PENSIONISÜSTEEMI OLEMUS JA EESTIS KEHTIV PENSIONISÜSTEEM

1.1. Pensionisüsteemi ajalooline kujunemine

Pensionisüsteemi juured on Roomas. Rooma oli esimene riik maailmas, kus kehtestati riiklik pension. Riikliku pensionit said riigiteenistuse lõpetanud sõjaväelased. Rooma Vabariigi lõpuaegadel tekkis vajadus alalise armee järele ning selleks loodi elukutseline sõjavägi. Diocletianuse ajal aastail 284-305 oli maavägedes ligikaudu 400 000 ja lisaks mereväes 46 000 meest. Teenistusaja pikkuseks oli 20 aastat, pärast mida oli sõduritele ette nähtud riiklik pension. (Vill 2015)

Teenistuse katkemisel vigastuse tõttu või teenistusaja täitumise järel said Rooma veteranid riikliku hüvitisena maatüki riigimaadest Itaalias või allutatud maadest. Maanappuse tõttu asendati maatükkide väljajagamine hiljem pensionirahaga. Loodud süsteem toetas värbamist ja stimuleeris sõdimishuvi ning omas tugevat julgeolekulist tähendust. Samuti aitas riiklik pension takistada oma riigi sõduritel reeturiteks hakkamist. (Vill 2015)

Üldise riikliku solidaarsusega pensionisüsteem kehtestati Saksamaa ühendaja Otto von Bismarcki sotsiaalseadustikuga aastal 1889. Vanadus- ja invaliidsuspensionit said algselt 70. eluaasta ületanud töölised. Pensionit rahastati tööjõumaksust. 1916. aastal alandati pensioniea piiri 65. eluaastani. Tegemist oli endiselt väga kõrge eaga, sest keskmine prognoositav eluiga oli hinnanguliselt 70 aastat (jättes kõrvale keskmist alla viivad väikelaste- ja sünnitusurmad). (Vill 2015)

Universaalpensionit hakati kasutama alles 20. sajandi algusaastail - Suurbritannias 1908. aastal ja Prantsusmaal 1910. aastal. Riiklikust solidaarsusest lähtuvad pensionite suurused olid enamasti seotud pensionikindlustusmaksetega ja töötaja palga suurusega. Tihti oli töötajatel

sundpensionikindlustus vanaduse, invaliidsuse ja toitjakaotuse puhuks. Sellistel põhimõtetel rajati pensionisüsteem paljudes riikides. (Vill 2015)

Pensionisüsteemid on põhiliselt arenenud Anglo-Saksi ja Saksa mudeli järgi. Anglo-Saksi süsteem on suunatud vaesuse vähendamisele ning on oluliselt karmim kui Saksa süsteem, mis on suunatud inimese sotsiaalse staatuse ja elukvaliteedi säilitamisele pärast töövõime kaotust. (Vill 2015)

Aastatel 1920-1924 maksti Eesti Vabariigis riikliku pensionit ainult sõjaväelastele. Alates 1924. aastast, maksti pensioni riigi- ja omavalitsusametnikele ning õpetajatele. Lisaks laiendati tööõnnetuste tõttu töövõimetus jäänutele pensionikindlustust, mida said riigikaitstes töötanud invaliidid ja tööõnnetuses invaliidistunud põlluharijad. Töövõime täielikul kaotusel maksti toetuseks 2/3 aastapalgast ning kergematel juhtudel kehtestati kindlaksmääratud protsent. Enne 1940. aastat said Eestis riikliku pensionit ligikaudu 15 000 inimest. Alles 1964. aastast alates laienes pensioniseadus ka kolhoosidele. (Vill 2015)

Pärast Nõukogude Liidu aja lõppu on Eestis kasutusele võetud kolmesambaline liitpensionisüsteem. Liitpensionisüsteem sisaldab riiklikku, kohustusliku omaosalusega ja vabatahtliku osalusega pensionit. Nõukogude sõjaveteranid saavad lisaks Eesti riigipensionile veteranipensionit Vene föderatsioonilt. (Vill 2015)

1.2. Eesti pensionisüsteemi tutvustus

Pension on regulaarne rahaline väljamakse vanaduse, töövõimetus ja toitjakaotuse korral. Eesti pensionisüsteemi eesmärk on aidata inimestel vanaduspensionile minnes säilitada nende senine elustandard ja igakuine sissetulek (Pensionikeskus 2019a). Sarnaselt eelnevale on riiklikus pensionikindlustuse seaduses nimetatud riiklikuks pensioniks solidaarsuspõhimõttele tuginevat igakuist rahalist sotsiaalkindlustushüvitist vanaduse või toitjakaotuse korral, mida makstakse riigieelarvest riikliku pensionikindlustuse kuludeks määratud vahenditest (Riigiteataja 2019).

Eesti pensionisüsteemi reguleerivad seaduseid on mitmeid. Üldosas jagunevad pensionisüsteemi reguleerivad seadused nelja gruppi (Pensionikeskus 2019b).

- 1) Riiklike pensionide maksmist reguleerivad seadused jagunevad (Pensionikeskus 2019b):
 - „Riikliku pensionikindlustuse seadus“;

- „Soodustingimustel vanaduspensionide seadus“;
- „Soodustingimustel vanaduspensionile õigust andvate tootmisalade, tööde, kutsealade ja ametikohtade loetelu“;
- „Riikliku pensioni määramise, ümberarvutamise ja maksmise juhend“;
- „Pensionistaaži arvestamise kord“;
- „Pensionikindlustuse aastakoefitsiendi ja kindlustusosaku arvutamise juhend“;
- „Pensionide maksuvaba tulu arvestamiseks vajaliku andmevahetuse kord“.

2) Kogumispensionide arvestamist ja maksmist reguleerivad seadused (Pensionikeskus 2019b):

- „Kogumispensionide seadus“;
- „Investeeringifondide seadus“;
- „Tagatisfondi seadus“;
- „Väärtpaberite registri pidamise seadus“;
- „Pärimisseadus“;
- RM määrus nr 7, 20.01.2018 „– Väärtpaberite registri ja pensioniregistri pidamise kord“;
- RM määrus nr 64, 20.09.2005 „– Kohustusliku pensionifondi osakute kord“;
- RM määrus nr 125, 15.07.2004 „– Kohustusliku pensionifondi loosimise korra kehtestamine“;
- RM määrus nr 23, 26.06.2014 „– Kohustusliku pensionifondi valitsemistasu määrade vähendamise ulatus ja selle arvutamise kord“;
- RM määrus nr 23, 18.03.2009 „– Pensionifondivalitsejale, deponooriumile ja kindlustusandjale edastatavad andmed ning andmete edastamise kord“;
- Vabariigi Valitsuse määrus nr 261, 20.12.2007 „– Euroopa ühenduste institutsioonide ametnike pensioniõigustele vastavate rahaliste vahendite arvutamise ja nende summade Eesti pensionisüsteemi või Euroopa ühenduste institutsioonide pensioniskeemi alusel laekumise ja nende üle arvestuse pidamise kord“.

3) Pensioniga seotud maksuseadused jagunevad (Pensionikeskus 2019b): a) „Tulumaksuseadus“; b) „Sotsiaalmaksuseadus“.

4) Pensioniregistri andmetöötlusreeglid. (Pensionikeskus 2019b)

Eestis riiklikult makstavad pensionid ja kõige olulisemad tingimused pensioni saamiseks (Sotsiaalkindlustusamet 2019a):

- vanaduspensioni makstakse siis, kui on jõutud vanaduspensioni ikka;
- ennetähtaegset vanaduspensioni makstakse siis, kui ei olda veel vanaduspensioni ealine kuid pensionini on vähem, kui kolm aastat;
- edasilükatud vanaduspensioni makstakse siis, kui soovitakse minna pensionile peale vanaduspensioni iga;
- soodustingimustel vanaduspensioni makstakse isikule, kes on kasvatanud puudega last või kolme või enam last ja soovib minna pensionile varem;
- toitjakaotuspensioni makstakse isikule, kui keegi pereliikmetest on surnud;
- töövõimetuspensioni makstakse isikule, kui tema töövõime on vähenenud ning selle kohta on tehtud ekspertiisiotsus enne 1. juulit 2016;
- rahvapensioni makstakse isikule, kes on jõudnud vanaduspensioni ikka, kuid ei ole täitnud nõutavat pensionistaaži.

Lisaks on Eestis olemas mitmeid kutsealade sooduspensione. Autor on toonud välja ainult kõige olulisema tingimuse järgnevate pensionide saamiseks (Sotsiaalkindlustusamet 2019a):

- sooduspension tervist kahjustaval kutsealal töötanutele;
- politseiniku pensioni makstakse isikule, kes on töötanud politseiametnikuna;
- prokuröri pensioni makstakse isikule, kes on eelnevalt töötanud prokurörina;
- kaitseväelase pensioni makstakse isikule, kes on teeninud riiki kaitseväelasena;
- kohtuniku pensioni makstakse isikule, kes on töötanud kohtunikuna;
- Riigikontrolli pensioni makstakse isikule, kes on töötanud Riigikontrollis;
- õiguskantsleri pensioni makstakse isikule, kes on töötanud õiguskantslerina või õiguskantsleri asetäitjana- nõunikuna.

Eesti pensionisüsteem koosneb kolmest järgnevast pensionisambast:

- I sammas ehk riiklik vanaduspension;
- II sammas ehk kohustuslik kogumispension, alates 1983. aastast sündinud inimestele;
- III sammas ehk täiendav kogumispension.

Riiklik vanaduspension on riigi poolt makstav pension, mille eesmärgiks on tagada vanaduspensioniiikka jõudnud, töövõimetutele või toitja kaotanud inimestele regulaarset igakuist sissetulekut. Riikliku vanaduspensioni makstakse inimesele, kellel on vähemalt 15 aasta pikkune tööstaaž. (Pensionikeskus 2019c)

Alates 1954. aastal sündinutest, hakkavad meeste ja naiste vanaduspensioni vanusepiirid tõusma koos kolme kuu kaupa iga aasta kohta: 1954. aastal sündinud isikute vanaduspensioni iga on 63 aastat ja 3 kuud, 1955. aastal sündinutel aga 63 aastat ja 6 kuud. Vanaduspensioni iga inimestele, kes on sündinud 1961 ja hiljem, on 65 eluaastat. (Pensionikeskus 2019c)

Riiklik pension tugineb solidaarsuspõhimõttel, mis tähendab, et praegu tööl käivate inimeste tasutud maksudest makstakse pensioneid praegustele pensionäridele. Riiklikku pensioni maksab riik rahast, mis on riigieelarvesse laekunud sotsiaalmaksust. 33% sotsiaalmaksu maksab tööandja töötaja palgalt, mille riik maksab välja ravikindlustuseks ja pensioniteks. (Pensionikeskus 2019c) Probleemiks on maksumaksjate vähenemine ning pensionäride arvu tõus. Mida rohkem on pensionäre, seda rohkem peaks olema tööelisi. Paraku on tendents pigem eakate inimeste arvukuse poole.

II samba ehk kohustuslik kogumispension, kehtib alates 1983. aastast sündinutele. II samba eesmärk on suunata töötavate inimeste palgast osa raha nende personaalseks pensioniks, et inimestel oleks riiklikule pensionile lisaks enda poolt kogutud täiendav pension. Pensionifondi makstud raha haldavad fondijuhid, kes investeerivad töötajate poolt tasutud pensionimaksed erinevatesse varadesse eesmärgiga fondi makstud töötaja raha väärtust aastate jooksul kasvatada. (Pensionikeskus 2019c) Probleemiks on fondide väga madal tootlus tulenevalt karmist reglementeerimisest, kuhu tohib nende fondide raha investeerida ja kuhu mitte. Fondide kasumit on oluliselt mõjutanud mitmete fondide juures olevad aktiivselt juhitud kallid fondide tasud.

II samba ehk kohustusliku kogumispensioni puhul maksab töötaja igakuiselt 2% oma brutopalgast enda poolt valitud pensionifondi (Pensionikeskus 2019c). Töötajal on võimalik valida, kui kõrget riski ollakse nõus kandma ning kas soovitakse hoida oma pensionifondi pigem aktiivselt juhitud fondis või passiivselt juhitud fondis ehk siis indeksfondis. Riik lisab töötaja brutopalgast makstavale 2% juurde palgalt arvestatavast sotsiaalmaksust 4% (Pensionikeskus 2019c).

Juhul, kui kodanik ei vali endale ise pensionifondi, siis see määratakse loosiga. Loosis osalevad vaid konservatiivsed pensionifondid (Pensionikeskus 2019e). Loosiga määratud fondi ja ka ise valitud fondi on võimalik hiljem vahetada.

Kohustusliku kogumispensioni puhul tuleb pensioniikka jõudmisel üldiselt sõlmida leping kindlustusseltsiga, kes võtab endale kohustuse maksta inimesele pensionit, sõltuvalt pensifondi kogutud vara mahust.

III sammu ehk täiendav kogumispension on soodne investeerimisvõimalus ning seda kasutavad põhiliselt majanduslikult hästi kindlustatud ja kõrgharidusega töötajad. Swedbanki privaatpanganduse strateeg Tarmo Tanilas soovitas liituda kolmanda pensionisambaga. (Tanilas 2019, 30). III samba eesmärgiks on pakkuda inimestele võimalust, kindlustada oma vanaduspõlve veelgi paremini, lisaks esimesele ja teisele sambale (Pensionikeskus 2019c).

Täiendava kogumispensioniga saab liituda kahte moodi. Võimalik on sõlmida pensionikindlustusleping elukindlustusseltsiga või teha makseid vabatahtlikku pensionifondi. (Pensionikeskus 2019f). Väljamaksete saamiseks on samuti võimalik valida kahe variandi vahel. III samba omanik saab otsustada, kas väljamakseid tehakse kindlustuslepingu alusel või vabatahtlikkust pensionifondist. (Pensionikeskus 2019g)

Täiendava kogumispensioni sissemaksete suurus saab maksja ise määrata ning maksete suurust on võimalik alati muuta. Kui täiendava kogumispensioni sissemaksed jäävad aastas alla 6000 euro või 15% brutosissetulekust, on sissemaksed tulumaksuvabad (Pensionikeskus 2019c).

Eesti pensionistaaž kujuneb mitmetest erinevatest eluteel toimunud sündmustest ja tegevustest. Näiteks arvestatakse pensionistaažis töötamisega, õppimisega, laste kasvatamisega ja kaitseväge teenistusega. Pensionistaaž jaguneb kaheks (Sotsiaalkindlustusamet 2019b):

1. pensioniõiguslik staaž on ajavahemik, mida koguti kuni 31.12.1998 aastani. Seda arvestatakse tööraamatu ja dokumentide alusel;
 2. pensionikindlustusstaaž algas 01.01.1999. Seda arvestatakse makstud sotsiaalmaksu alusel.
- Pensionistaaž võib koosneda samuti ainult pensioniõiguslikust staažist või ainult pensionikindlustusstaažist.

Pensionioõigusliku staaži hulka kuuluvad järgmised tegevused (Sotsiaalkindlustusamet 2019b):

- töötamine;
- töötamine füüsilisest isikust ettevõtjana, kui maksti sotsiaalmaksu;
- teenistus Eesti kaitseväes;

- õppimine rakenduskõrgkoolis, ülikoolis statsionaarses õppes või kutseõppeasutuses;
- väikelapse eest hoolitsemine kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni (ühele lapse kasvatajatest);
- lapse kasvatamise eest 8 aastat ühele lapse kasvatajatest. (Alates 2018. aastast makstakse täiendavat pensionilisa ühe aastahinde suuruses (alates 1.04.2019 on aastahinde väärtus 6,627 eurot) iga lapse eest, keda on kasvatatud vähemalt 8 aastat.);
- tööhõivetalituse vahendusel tööturukoolitusel osalemine ja aeg, mil saadi töötu abiraha;
- I grupi invaliidi või alla 18-aastase invaliidist lapse eest hoolitsemine;
- loomeliitude ja kutseühingute liikmena tegutsemine;
- töötamine talus, kui talu oli maksude maksmisest vabastatud;
- tingimisi vabadusekaotusega karistatud isikuna kohustuslikus korras töötamine, vabadusekaotusega paranduslikel töodel töötamine või ravi- ja tööprofülaktooriumis töötamine;
- teenimine nõukogude armees. Lisaks arvestatakse pensioniõigusliku staaži hulka töötamine ja õppimine Nõukogude Liidu territooriumil kuni 31.12.1990 juhul, kui inimesel on vähemalt 15 aastat Eesti pensionistaaži. Pensioniõigusliku staaži hulka arvatakse kohustusliku sõjaväeteenistuse ja asendusteenistuse aeg endise Nõukogude Liidu territooriumil kuni 31.12.1990 ainult kindlatel tingimustel.

Alates 1. jaanuarist 1999 on olnud pensionikindlustusstaaži arvestamise aluseks sotsiaalmaks. Pensionikindlustusstaaži alusel kontrollitakse tööaastaid ja inimese õigust pensionile. Lisaks sellele arvestatakse pensionikindlustusstaaži ka siis, kui on arvestatud või makstud sotsiaalmaksu vähemalt miinimumpalga aastasumma ulatuses. (Sotsiaalkindlustusamet 2019b)

Kindlustusosakuks nimetatakse inimese eest arvestatud või tasutud sotsiaalmaksu ja Eesti Vabariigi keskmise sotsiaalmaksu suhet aastas. Inimese kindlustusosa suuruseks on kõikide tema kindlustusosakute summa alates 01.01.1999 kuni käesoleva hetkeni. Ühe aasta kindlustusosak võrdub 1-ga, kui tuludelt tasutud sotsiaalmaksu aastasumma on võrdne vabariigi keskmiselt palgalt tasutud sotsiaalmaksu aastasummaga. Kindlustusosak on suurem kui 1 juhul, kui tasutud on rohkem sotsiaalmaksu, kui riigi keskmiselt palgalt tasutakse sotsiaalmaksu. Kindlustusosak on väiksem 1-st, kui tasutud sotsiaalmaks on väiksem keskmise palga pealt tasutud sotsiaalmaksust aastas. (Sotsiaalkindlustusamet 2019b)

Eesti pensioni suurust sõltub kolmest osast (Sotsiaalkindlustusamet 2019c):

1. Pensioni baasosa, mis on pensioni alustala ning see on kõigil pensionitel ühesugune. Alates 1. aprillist 2019 on pensioni baasosa 191,6496 eurot.
2. Pensioni staažiosa sõltub töötatud, õpitud ja armees teenitud perioodidest kuni 31. detsembrini 1998. Neid aastaid arvestatakse tööraamatu ja teiste dokumentide alusel. Staažiosa saamiseks korrutatakse kuni 31. detsembrini 1998 kogunenud pensioniõigusliku staaži ehk aastate arvu läbi aastahindega. Aastahinne on ühe aasta pensioniõigusliku staaži või kindlustusosaku maksumus. Alates 1. aprillist 2019 on pensioni aastahinne 6,627 eurot.
3. Pensioni kindlustusosa sõltub kindlustusosakute summast, mida arvutatakse alates 1. jaanuarist 1999 ja mida arvestatakse töötaja eest makstud sotsiaalmaksu alusel. Kindlustusosa saamiseks korrutatakse kindlustusosakute summa läbi aastahindega. Aastahinne on ühe aasta pensioniõigusliku staaži või kindlustusosaku maksumus. Alates 1. aprillist 2019 on pensioni aastahinne 6,627 eurot.

Arvutuskäik: Baas (2019. aastal 191,6469 €) + Staaž (aastahinne alates 01.04.2019 6,627€ ning see korda pensioniõigusliku staažiga) + aastahinne (6,627€ * kindlustusosakute summa) = pensioni summa kuus.

2020. aasta lõpuga lõpeb kindlustusosa kogumine. Alates 2021. aasta algusest hakkab kogunema ühendosa. Pensioni suuruse arvutamisel liidetakse alates 2021. aasta algusest kokku neli osa: baasosa, staažiosa, kindlustusosa ja ühendosa.

Uus ühendosa koosneb (Sotsiaalkindlustusamet 2019d):

1. 50% ulatuses kindlustusosakust. Kindlustusosaku suurust arvestatakse laekunud sotsiaalmaksu põhjal ning seda arvutatakse sama moodi nagu kogutavat kindlustusosa.
2. 50% ulatuses solidaarosakust. Solidaarosak on 1,0, kui inimese eest on aasta jooksul makstud sotsiaalmaksu vähemalt 12-kordselt töötasu alammääralt. Kui tema eest on makstud aasta jooksul sotsiaalmaksu vähem kui aastaselt töötasu alammääralt, arvutatakse solidaarosak proportsionaalselt.

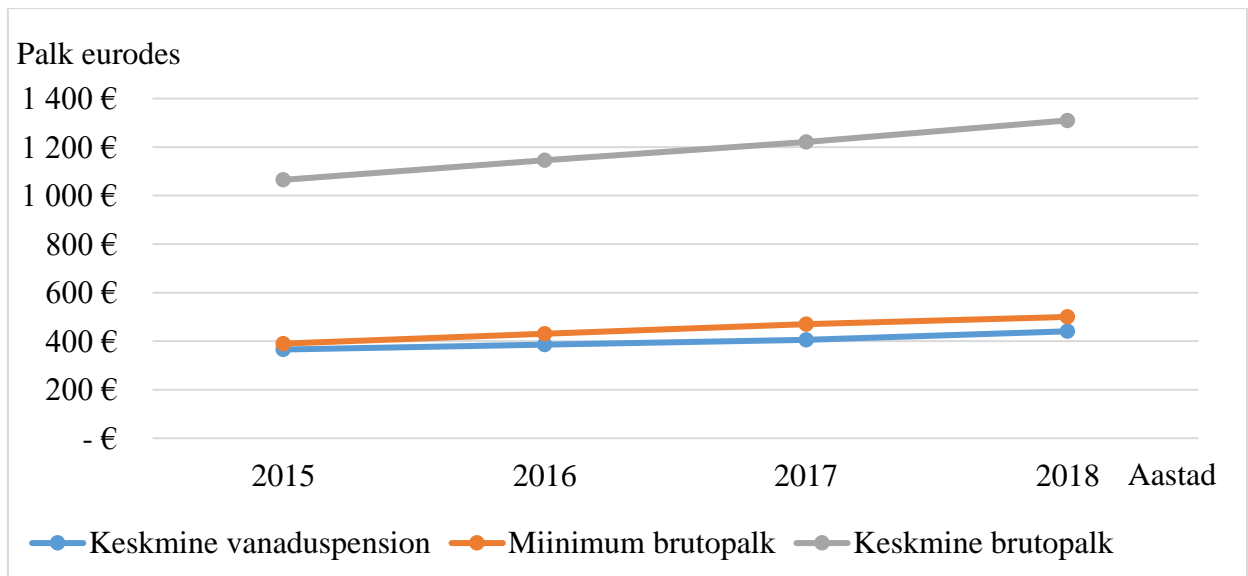
Ühendosa arvutuskäik: solidaarosak + kindlustusosak ÷ 2 = pensioni ühendosa.

Teise pensionisambaga oli 2019. aastal liitunud ligikaudu 740 000 inimest ja fondi kogumaht oli 4,5 miljardit eurot. Teise samba pensionivarade kogumise perioodiks oli kavandatud vähemalt 40 aastat, kuid praegune süsteem on kehtinud vaid 17 aastat. Valdav osa II samba muudatustest rakenduks pensionireformi vastuvõtmisel 2021. aasta jaanuarist. Muudatuste jõustumisel muutuks teise pensionisambaga liitumine ja sellest lahkumine inimestele vabatahtlikuks ja tekiks võimalus

kogutud raha enne pensionile minekut kasutada; võtta pensioniraha välja eluaegse või tähtajalise pensionina või ühekorraga, või seda iseseisvalt investeerida (enda valitud investeerimiskontole suunata) või jätta edasi seniste pensionifondide hallata. Tekiks juurde võimalus peatada sissemaksed II sambasse, kuid jätta seni kogutud raha samasse edasi kasvama. Lisaks saaksid II kogumisambaga veel liituda enne 1982. aastat sündinud ehk ligikaudu 100 000 inimest, kes pole seda senini teinud. II sambaga liitumise või lahkumise avaldusi saaks muudatuste jõustumisel pensionikeskusele või pangale hakata esitama 2020. aasta suvest. Pika pensioniplaani alusel pensionieas välja võetavat raha ei maksustataks üldse, teistel juhtudel on maksumäär 10% ja II sambaga taas liitumise võimalus tekiks jälle 10 aasta pärast. Teist korda saaks II sambaga taas liituda ja jälle pensioniraha välja võtta pärast 10-aastast kogumisperioodi ja tulevikus jääb võimalus saada siis pensioni vaid I sambast ja III samba olemasolu korral ka sellest. Pensionireform toob muudatusi ka III pensionisambasse: alates 2021. aastast ühtlustuvad sellega liitujate pensioniiga ja tulumaksureeglid II sambaga. Ühe korraga makstakse II sambast välja kuni 10 000 eurot, suuremate summade korral toimuvad maksed aasta jooksul (jaanuaris, mais ja septembris). (Berko 2019, 13)

1.3. Varasemad uuringud Eesti pensionisüsteemi kohta

Antud lõputööle sarnaseid uuringuid on Eestis ka varem tehtud. Kõige sarnasem uuring on kirjutatud 2017. aastal. Lõputöö teemaks oli „Eestis elava Y-generatsiooni vanaduspensionisse suhtumine“. Uuringus kasutati kvalitatiivset uurimismeetodit. Uuringu raames viidi läbi ankeetküsitlus. Neljateistkümnele valikuvastustega küsimusele vastasid 498 inimest. Uuringuga leiti, et neljandik Eestis elavast Y-generatsioonist, tunneb muret vanaduspensionide suuruse pärast ehk suhtub pessimistlikult vanaduspensionisse. (Padari 2017) Saadud tulemus on mõistetav, kuna Eesti keskmine pension on väiksem kui miinimumpalk. Antud infot kinnitab Statistikaamet (Statistikaamet. 2019b). Joonisel (vt Joonis 1) on esitatud keskmine vanaduspensionide suurus aastatel 2015-2018, võrrelduna miinimum brutopalka suurusega ja keskmise Eesti brutopalka.

Joonis 1. Keskmise vanaduspensioni võrdlus miimum - ja keskmise brutopalgaga

Allikad: Statistikaamet (2019b); Teadmiseks.ee (2019); Statistikaamet (2019c)

Uuringust ei selgu, milline pensionisüsteem oleks vastajatele meelepärased. Samuti ei selgu, millega inimesed praeguse pensionisüsteemi juures rahul ei ole.

Pensionisüsteemi on varem uurinud ka Valeria Tomingas. Valeria Tomingase lõputööst teemal „Eesti pensionisüsteemi tasuvuse analüüs kahe vanusegrupi näitel“ selgus, et 23-aastane inimene saavutab kokkuvõttes paremaid tulemusi kui 63-aastane inimene. Seda pealmselt selle tõttu, et 2008. aasta finantskriis mõjutas tugevalt 63-aastaste inimeste pensionifondi. Töös toodi esile, et noored inimesed, kes investeerivad teise ja kolmandasse pensionisambasse, saavad küll oluliselt väiksemat pensionit, kui oli nende eelnev palk, aga see aitab neil püsida siiski paremas olukorras, kui on tänasel hetkel pensionärid. (Tomingas 2018)

2019. aastal uuris Kariina Grigorjeva Eesti pensionisüsteemi võimalikke arengusuundi valitud Euroopa riikide näitel. Grigorjeva uuringust selgus, et pensioniea tõstmine ei oleks mõistlik variant, kuna Eesti vanaduspensionäridel on tervena elatud eluaastaid pärast 65-aastaseks saamist kolm korda vähem, kui on nende ootus. Sellest lähtuvalt, tegi autor ettepaneku, suurendada pensioniks makstava osa suurust ühe protsendipunkti võrra, mis avaldaks pensionisüsteemi finantseerimisele olulist mõju, kuid ei mõjutaks olulisel määral keskmist brutopalka saavat inimest. (Grigorjeva 2019)

Äripäeva 2019. aasta 26. septembri väljaandes toodi esile Turu-uuringute AS-i juulis tehtud uuring, millest selgus, et konkreetseid plaane seoses pensionipõlveks ettevalmistamisega on teinud ainult kolmandik elanikkonnast. Ülejäänud inimesed pensionipõlveks rahaliselt valmistunud ei ole. 33% arvates ei elagi nad pensionieani, 18%-l pole midagi säästa ja 15% lihtsalt ei mõtle veel pensionile. (Jesse 2019, 12) Kuna uuringu andmeid ei ole võimalik avalikult näha, siis viitas autor materjalile, milles need on esitatud.

Äripäeva 2019. aasta 25. septembri väljaandes toodi esile ERR-i tellitud uuring, millest selgus, et 43% vastanutest jätkaks raha II sambasse ja jätkaks kogumist. 39% kasutaks võimalust raha välja võtta ja nendest omakorda 19% soovis väljavõetud raha edasi investeerida. (Allik 2019, 18) Kuna uuringu andmeid ei ole võimalik avalikult näha, siis viitas autor materjalile, milles need on esitatud.

2. PÕLVKONDADE TEOORIA ALUSED

2.1. Põlvkondade teooria

Tarbijaid on läbi aegade püütud liigitada erinevatesse rühmadesse. Leidmaks võimalusi, kuidas pakkuda tooteid ja teenuseid erinevatele rühmadele, soovitakse leida seoseid rühmade vahel. Juhul, kui tarbijatel on homogeensed sarnasused, siis on võimalik neile sarnaseid tooteid ja teenuseid pakkuda. Samuti on suur tõenäosus, et tehakse sarnaseid otsuseid ning pooldatakse ligikaudselt samu teenuseid. See, millised tooted ja teenused tarbijatele meeldivad, võib tuleneda aga tarbijate vanusest. (Parment 2013, 189) Üheks viisiks tarbijaid liigitada ongi nende vanuse ja põlvkonna järgi.

Teadlased on inimesi erinevalt põlvkondadeks liigitanud. Populaarsemateks teooriateks on olnud Ungari sotsioloogi Karl Mannheimi poolt loodud teooria, mida on esitletud teoses „*The problem on Generations*“ ja Strauss ja Howe'i poolt loodud teooriad, mis on teostes „*Generations: The History of American Future, 1584 to 2069*“ ja „*The Fourth Turning: an American prophecy: what the cycles of history tell us about America's next rendezvous with destiny*“.

Oluliseks küsimuseks on teadlastele olnud, kuidas jaotada inimesi põlvkondadeks. Arvestada tuleb, et iga minut sünnib ligikaudu 250 uut last maailma (Lamble 2018). Algselt määrati põlvkonna pikkuseks 25 aastat, kuid hiljem muudeti see 21 eluaastale. Samas on põlvkondade pikkust muudetud ajalugu tugevalt mõjutanud sündmuste tõttu. Lähtutakse, et iga uue põlvkonnaga muutub inimeste arvamus kultuurist, tulevikust, rahvusest ja endast. (Strauss, Howe 1997, 3) Põlvkondi siduvateks tingimusteks on Straussi ja Howe'i teooria kohaselt inimesi ühendav sünniaeg, ühised käitumisharjumused ja tavad ning uskumused ja inimese enese kuuluvustunne teatavasse generatsiooni. Põlvkonna hulgas võib esineda mitmeid erandeid, kuid siiski tervikuna vaadatuna on igal põlvkonnal just neile omane elulugu. (Strauss, Howe 1997, 65)

Mannheimi teooria toob esile põlvkondi kujundanud mõjukad ajaloolised sündmused, mis on mõjutanud terveid generatsioone. Mannheim peab põlvkonnaks samas vanuses inimesi, kes on

kogenud kindlal ajavahemikul sarnaseid ajaloolisi ning elustiili muutusi ja majanduslikke sündmusi. Need sündmused kujundavad konkreetse generatsiooni kogu ülejäänud elu, käitumismustreid ja otsuseid. (Mannheim 1923, 291) Ajalugu tugevalt mõjutanud sündmused on muutnud generatsioonide usaldust ühiskonda ja pangandusse. Sellest tuleneb erinevate põlvkondade väga erinev riskivalmidus investeringute osas. Inimesed, keda on kujundanud tugevad ajaloolised sündmused, annavad seda omakorda edasi järgnevatele põlvkondadele.

Lõputöö ja uuring on seotud Straussi ja Howe'i põlvkondade teooriaga. Nende teooria oli algselt loodud kirjeldama Ameerika Ühendriikide ajalugu ning nende kõige sügavam uuring teooria kinnitamiseks on tehtud ameeriklaste kohta. Samas uuriti põlvkondlike käitumismustreid, tavasid ja seoseid mujal maailmas ning paljudes teisteski arenenud riikides ja leiti sarnaseid seoseid. (Strauss, Howe 1997, 119-121) Sellest seosest tulenevalt on võimalik seda teooriat laiendada teiste riikide põlvkonnaliste erinevuste kirjeldamiseks ja käitumismustrite leidmiseks.

Straussi ja Howe'i põlvkondade teooria kirjeldab põlvkonda sarnasete käitumisnormidega ja vaadetega elule, kes on kogenud sarnaseid ajaloolisi ja majanduslikke muutusi. Nende teooria toob esile, et iga põlvkonna vananemine ja suremine toob ühiskonda uue teadmise ning aitab ühiskonnal edasi areneda. Hetkel, kui noorem põlvkond asendab vanema, muutub ühiskonna meeleolu ja käitumine ning algab uus elutsükkel. (Strauss, Howe 1997, 16,62) Nende teooria lähtub sellest, et inimese elus on neli olulist sündmust, millest igaüks mõjutab konkreetset indiviidi ligikaudu 20 aasta ulatuses. 80-90 aastaga peaks täituma üks ring ehk ühe inimese eluaeg, mille hulka on siis kuulunud lapsepõlv, noorukiiga, keskiga ja vanaduspõlv. (Strauss, Howe 1997, 2-3)

Järgnevalt käsitleb töö autor nelja erineva põlvkonna eripärasid ning toob esile, mis võivad olla kujundanud konkreetseid põlvkondi. Uuritavateks põlvkondadeks on inimesed, kes on sündinud vahemikus 1925-1995.

2.2. Traditsioonilise põlvkonna kujunemine

Silent Generation ehk traditsioonilise põlvkonna esindajad on sündinud aastatel 1925-1945 ning on vanuses 74-95 eluaastat. (McLaughlin 2016) Neid kutsutakse *Silent* ehk vaikseks põlvkonnaks, kuna nad on sündinud väga keerulistel aegadel, mil tuli hoolega jälgida, millest tohib rääkida ja millest mitte. Vahetult pärast nende sündi algas suur depressioon (1929-1939), millele järgnes

Teine maailmasõda (1939-1945), lisaks võitlesid paljud mehed Korea sõjas (1950-1953) ja Vietnami sõjas (1959-1973). Nendest sündmustest tulenevalt elati väga ettevaatlikult, vältides teemasid, mida oleks võimalik valesi mõista. Seda põlvkonda kujundasid sõjad ja majanduskriisid. Sellest tulenevalt ei omanud inimesed konkreetset moraali ega ideaale. Nad soovisid uskuda paremasse tulevikku, kuigi realistlikult ootasid pettumusi ja edasisi raskusi. Kui midagi tehti, siis väga ettevaatlikult. Antud põlvkond ei teinud kõnesid ega manifeste. Samuti ei olnud neil unistusi. Võib väita, et nende vaim oli murtud. Inimesed üritasid aru saada, mis saab edasi. Esmakordselt käisid tööl nii naised kui ka mehed. Samas ei osanud naised aega jagada pere- ja tööelu vahel. Antud põlvkond oli harjunud raske tööga tulema läbi kõikidest raskustest. Olenemata kõigest eelnevast, suutsid just nemad panna aluse uutele tootmissuundadele. Varasemad sõjatööstused muudeti tsiviiltööstusteks. Lisaks sellele arendati majandust, kasutades uusi tehnoloogia- ja meditsiinivaldkonna saavutusi. (Howe 2014; Strauss, Howe 1991, 279-282)

Selle põlvkonna esindajad peavad kvaliteeti väga oluliseks ning hea kvaliteediga toote pakkujale ollakse lojaalsed (Williams, Page 2011, 4).

2.3. Beebibuumi põlvkonna tutvustus

Beebibuumi põlvkonda kuuluvad inimesed on sündinud aastatel 1946-1964 ning on vanuses 55-73 eluaastat. Beebibuumi põlvkonnaks kutsutakse nendel aastatel sündinud inimesi sellepärast, et sõjast naasnud noored mehed hakkasid koheselt endile perekondi looma ning sellest tulenevalt sündis palju lapsi. Rohkest sündimusest elavnes ka majandus. Majanduse elavnemine tõi kaasa kinnisvara, autode, tarbekaupade ja teenuste nõudluse tõusu. (Strauss, Howe 1991, 299-305)

Põlvkonda on oluliselt kujundanud ajaloosündmustest üliõpilasrevolutsioon Pariisis ja muud sõjad. Sellest tulenevalt on neile iseloomulik revolutsiooniline maailmavaade. Nende põlvkond nägi maandumist Kuul, mis kinnitas, et kõik on võimalik. Tihti viidatakse neile kui idealistidele, mässavatele ja traditsioonidest mitte hoolivatele. Nende kohta on öeldud, et nad peavad enesearengut olulisemaks kui ühiskonna arengut. (Strauss, Howe 1991, 300)

Põlvkonnale on iseloomulik enesemääratlemine oma karjääri kaudu. Paljud põlvkonna esindajad on töönarkomaanid, kes jätkavad töötamist pärast pensioniea saabumist. Traditsioonilise

põlvkonnaga võrreldes saavad nad paremini hakkama tehnoloogia ja internetiga, kuid ei oma tavaliselt nii palju teadmisi interneti kohta kui X- ja Y-põlvkonnad. (Williams, Page 2011, 5)

Nemad eelistavad ostuprotsesse, mis algavad vahendajast, kelle käest on võimalik küsida nõu. Neile ei meeldi suur kaupade valik, sest see tekitab nendes ainult stressi ja masendust. Otsustamisel soovitakse kuulda spetsialistide, lähedaste sõprade ja kohalike kauplejate nõu, kuid ei soovita välja näidata seda, et nad vajatakse nõu. Tihtipeale ei hooli nad ostetavast brändist, vaid sellest, millise väljanägemisega poes neid tooteid müüakse, milline on poe miljöö ja kas teenindus on piisavalt hea. Nad on lojaalsed kohtadele, toodetele ja teenustele, mida on varem proovinud ning mille kvaliteet on kõrge. (Parment, 2013, lk 189-196) Oluliseks on poe asukoht ja hinnad. Samuti huvitavad neid uued tehnoloogiad ja tooted, mis teeksid nende elu lihtsamaks ning säästaks aega, kuid ei maksaks palju. Müües konkreetsele põlvkonnale, tuleks pöörata rõhku toote väärtuse kasvatamisele. Kui nad usuvad, et saavad parima kvaliteediga toote, siis ollakse altimad rohkem maksma. (Williams, Page 2011, 5)

2.4. X- ja Y-põlvkonna eripärad

Igat generatsiooni on läbi aja mõjutanud keskkond, milles ollakse ülesse kasvanud. X-põlvkonda kuuluvad inimesed on sündinud aastatel 1965-1979 ning on vanuses 40-54 eluaastat. Erinevalt Y-generatsioonist võtavad X-põlvkonna esindaja rohkem aega perekonna jaoks. See põlvkond on nii hoiakult kui elustiililt pigem perekonnakeskne. Tööd ja eraelu hoitakse hoolikalt tasakaalus. (Williams, Page 2011, 6) X-põlvkonna esindajad on madala enesehinnanguga ja riskitundlikud. Riskitundlikkus võib tuleneda 1987. aasta aktsiaturu krahhist. Üldiselt ollakse pigem umbusklikud ning skeptilised ja püütakse olla majanduslikult võimalikult iseseisvad. (Debevec *et al.* 2013, 21; Reisenwitz, Iyer 2009, 95)

X-põlvkonda on mõjutanud mitmed negatiivsed sündmused, nagu kosmosesüstik „Challenger“ plahvatus ja AIDS-i levik (Debevec *et al.* 2013, 21). Hoolimata kõigest negatiivsest, on enamus põlvkonna esindajaid haritud ja tehnoloogiavaldkonnas pädevad. Samuti ollakse head suhtlejad. Ärisuhetes eelistatakse interneti kasutamist. Ollakse eesmärkidele pühendunud ning töökohtades soovitakse alati anda enda panus töösse. Tihti otsitakse ainulaadseid kogemusi ja vahelduvat keskkonda. Sellega seonduvalt vahetatakse elu jooksul korduvalt töökohti ja karjääre. (Reisenwitz, Iyer 2009, 95)

X-põlvkonda iseloomustab see, et ollakse väga hinnateadlik, kuid ei olda liiga hinnatundlikud (Williams, Page 2011, 7). Lojaalsuse osas ollakse pigem lojaalsemad, kui on Y-põlvkonna esindajad, kuid mitte nii lojaalsed kui beebibuumerid (Reisenwitz, Iyer 2009, 93).

Y-generatsiooni inimesed on ülesse kasvanud sajandivahetuse ajal, sellepärast kutsutakse neid tihti millenniumlasteks. Autor nimetas Y-generatsiooniks inimesed, kes on sündinud aastatel 1980-1995 ning on vanuses 24-39 eluaastat. Y-generatsioon on oma nime saanud inglise keelest tulenevast sõnast „*youth*“ ehk noorus. Nemad erinevad teistest generatsioonidest oluliselt selle poolest, et on esimene generatsioon, kes on olnud väga tugevalt mõjutatud tehnika ja elektroonika arengust. Ükski teine generatsioon enne neid ei omanud võimalust alustada nii varakult tehnika kasutamist. Viimase tõttu on neil tihti väga suur suhtlusvõrgustik üle maailma. Neile meeldib olla alati kättesaadav. Kõik see on omakorda kaasa aidanud rahvusvahelisele sallimisele, kuid on kahjustanud traditsioonide väärtustamist. Milleeniumlased eelistavad suhtluseks kasutada sotsiaalvõrgustikke. Tehnoloogia kiirest arengust ja pidevast muutusest tulenevalt on nad valmis kiireteks muutusteks ning ei heitu uute tehnoloogiate ja süsteemide kasutamise ees. Y-generatsiooni inimesed on harjunud kiire infovahetusega. (Bencsik *et al.* 2016) Y-põlvkonna esindajatele meeldivad efektiivsed ja eksperimentaalsed protsessid. Nad on tihti vaimustuses tegevustest, kus nad saavad käed külge panna: stimulaatoritest ja mängudest. (Sweeney 2006, 3) Asjad, mida teised põlvkonnad pidasid luksuseks, on nende jaoks tavapärased (filmid, veebis olevad ajakirjad, televisioon, arvuti ja mobiiltelefon) (Sanderson 2010, 3-4).

Y-põlvkond on ostude sooritamisel sotsiaalsete tegurite poolt tugevalt mõjutatav, eriliselt pööratakse tähelepanu lähedaste ja mõjukate inimeste soovitudele, sest soovitakse olla sotsiaalselt aktsepteeritud. Otsuseid langetatakse küll emotsionaalselt, kuid müüjaid valitakse ratsionaalselt. Üldiselt ei olda lojaalsed ainult ühele müüjale ning paremal pakkumisel pööratakse kiirelt uue pakkuja poole. (Parment 2012, 192-195) Samuti ei toimi nende põlvkonna jaoks eriti hästi massiturundus. Rohkem hinnatakse personaalsust. (Williams, Page 2011, 8) Üheks parimaks meetodiks nendeni jõuda on internet, kuna seal tuntakse, et omatakse võimu (Sanderson 2010, 3-4).

Y-generatsiooni on mõjutanud samuti mitmed muud sündmused lisaks tehnoloogia kiirele arengule. Märkimisväärsemateks sündmusteks on olnud erinevad looduskatastroofid: näiteks India ookeani maavärinad ja tsunamid, ülemaailmne finantskriis, Afganistani sõda, sotsiaalmeedia kiire

kasv ja nii edasi. Tugeva jälje jättis just finantskriis, mis muutis vanemad põlvkonnaesindajad väga kõhklevaks just finantsiliste otsuste tegemise juures, sest kardeti uut finantskriisi ning paljud alustasid hoolikalt säästude kogumisega raskemaks perioodiks. Kuid nooremate põlvkondade esindajate säästmist see ei mõjutanud - nemad elasid edasi päev korraga - ehk siis üldiselt kogumist ei alustatud. (Debevec *et al.* 2013, 23-29)

Selle generatsiooni liikmed on tihti ülesse kasvanud heal või väga heal elujärjel olevate töökate vanematega. Vanematelt on õpitud töö tegemist ning mõistetakse, et tänapäevases ühiskonnas edukaks saamine nõuab palju tööd ja pingutust. Y-generatsiooni liikmed on tihti lõpetanud kõrgkooli või ülikooli. Eriliseks teeb selle generatsiooni julgus vahetada töökohti, kui tuntakse, et nende töö ei ole vajalik või seda ei hinnata piisavalt. Nad ei muretse uude kohta mineku pärast. Ollakse valmis juhtima ja võtma vastutuskandvaid rolle. Samuti ollakse alati vahetama perega koos veetmise aega tööaja vastu, et teha karjääri ning olla finantsiliselt edukad. Nende motivatsiooniks on tihti eneseareng. Kiire karjääriredelilironimise nimel tehakse tihti mitut asja korraga. (Bencsik *et al.* 2016)

3. UURING ÜHISKONNA ARVAMUSE JA USALDUSE KOHTA EESTI PENSIONISÜSTEEMI VASTU NELJA PÕLVKONNA NÄITEL

3.1. Valimi ja uurimismetoodika kirjeldus

Teadusliku uurimismeetodina, selgitamaks Eesti inimeste hinnanguid ja arvamusi Eesti pensionisüsteemi suhtes, ning leidmaks, kas ja millisel moel on pensionisüsteemi võimalik muuta ühiskonnale meelepärasemaks, otsustas autor kasutada kvalitatiivuuringut. Uurimisstrateegiana kasutati fenomenoloogilist uuringut. Teoreetilise raamistiku loomiseks jaotati inimesed gruppidesse põlvkondade kaupa, kasutades Straussi ja Howe'i põlvkondade teooriat.

Uuringu valimiks oli juhuvalim „lumepalli“ meetodil. Valiti inimesed, kes esindasid konkreetset põlvkonda. Traditsioonilist põlvkonda esindasid inimesed, kes olid sündinud ajavahemikul 1925-1945; beebibuumi põlvkonda esindasid 1946-1964 sündinud inimesed; X-põlvkonda aastatel 1965-1979 sündinud ning Y-põlvkonna esindajateks määras autor 1980.-1995. sündinud inimesed. Teisi kriteeriumeid intervjueeritavatele ei seatud. Valimi moodustasid antud põlvkonda kuuluvad inimesed ja nende tuttavad, kes samuti kuulusid valimisse ning olid nõus intervjuud andma. Selle tõttu oli autoril vahetum kontakt intervjueeritavatega ning viimased avaldasid altimalt arvamust.

Uuringu andmeid koguti põlvkondi esindavaid inimesi personaalselt suuliselt intervjuerides avatud intervjuuga. Selleks, et intervjueeritavad oleksid motiveeritud, oli võimalik intervjueeritavatel inimestel valida kahe erineva meene vahel. Intervjuerijal olid enne intervjuud ette valmistatud küsimused koos varuküsimustega juhuks, kui esialgse vastusega ei kaeta kõiki olulisi aspekte. Intervjueeritavad said lühidalt tutvuda põhiliste küsimustega enne intervjuu algust (vt Lisa 1). Intervjuu küsimustega saadi vastused järgmistele uurimisküsimustele:

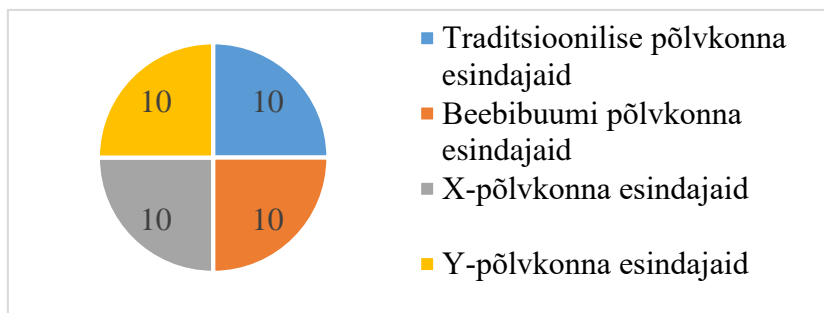
- Kuidas hindavad erinevad põlvkonnad Eestis kehtivat pensionisüsteemi?
- Milliseid ettepanekuid teeksid inimesed Eesti pensionisüsteemi muutmiseks?
- Kuidas hindavad põlvkonnad käimasolevat teise pensionisamba reformi?

- Kui teadlikud on erinevad põlvkonnad investeerimise ja säästmise võimalustest ning kas ollakse valmis enese pensioniga tulevikus tegelema?

Samuti küsiti enne intervjuu algust luba heli salvestamiseks. Ükski intervjuueeritav ei soovinud, et tema nimi seotakse intervjuu vastustega. Intervjuueeritavatele kinnitati, et tegemist on anonüümse intervjuuga.

Andmed dokumenteeriti paberil, kasutades teksti kodeerimist, millega märgiti saadud vastus ja hoiak kokkuvõtva sõnaga või lausega. Kasutades paberil kodeeritud ja kategoriseeritud märkmeid ja salvestusi oli hiljem võimalik analüüsida tervet põlvkonda ja põlvkonna hoiakuid ja arvamusi. Lisaks salvestati kõik intervjuud (vt Lisa 2).

Tulemuste analüüs oli väga töömahukas ning saadud tulemusi ei saa üldistada kogu ühiskonnale, kuna uuringus osalenud oli neljast generatsioonist ja igast põlvkonnast kümme esindajat (vt Joonis 2). Kokku osales uuringus 40 inimest. Töös on esitatud põlvkondade esindajate arvamused, hinnang teadmistele. Uuriti inimeste hoiakuid, tõlgendusi ja argumente. Tulemusi hinnati argumentide tugevuse, loogika ja kooskõla alusel. Tulemused seostati uurimisküsimustega.

Joonis 2. Põlvkondadest uuringus osalenute inimeste arv

Allikad: Statistikaamet (2019b); Teadmiseks.ee (2019); Statistikaamet (2019c)

3.2. Uuringu tulemused

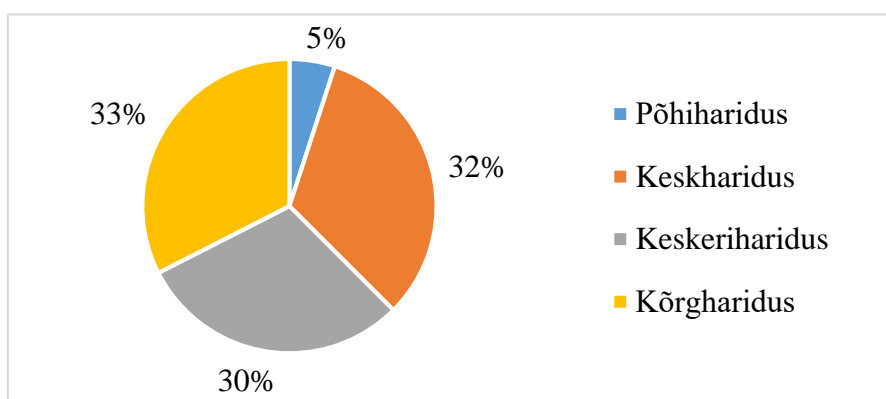
Kokku osales intervjuudel 40 inimest. Intervjuueeriti nelja põlvkonda ning igat põlvkonda esindasid kümme inimest. Intervjuueeritavateks põlvkondadeks olid:

- traditsiooniline põlvkond (sündinud vahemikus 1925-1945);
- beebibuumi põlvkond (sündinud vahemikus 1946-1964);
- X-põlvkond (sündinud vahemikus 1965-1979);

- Y- põlvkond (sündinud vahemikus 1980-1995).

Intervjuudel osalejad olid sündinud vahemikus 1925-1995.

Intervjueeritavatest olid kõige pikema haridusteeonna on läbinud X-põlvkonna esindajad. 40% põlvkonna esindajatest olid kesk- või keskeriharidusega ning 60% omasid kõrgharidust. Antud tulemus on oodatav ja tuleneb põlvkondadevahelisest erinevusest. Märkimisväärne on tõik, et 50% X-põlvkonnast juhtisid ettevõtet või töötasid isiklikes ettevõtetes. Põlvkondade teooria järgi on tegemist loogilise tulemusega, kuna antud põlvkonna esindajad on tihti skeptilised ning umbusaldavad. Sellest tulenevalt meeldib neile ise juhtida ning otsustada, kindlustamaks finantsilist iseseisvust. (Debevec et al. 2013, 21; Reisenwitz, Iyer 2009, 95) Neile järgnes Y-põlvkond, kellest 10% olid põhiharidusega, 50% kesk- või keskeriharidusega ning 40% omas kõrgharidust. Kõige lühema haridusteeonna olid läbinud traditsioonilise põlvkonna esindajad. Nende põlvkonnast ei omanud keegi intervjueeritavatest keskeriharidusest kõrgemat haridust. Järgneval joonisel (vt Joonis 3) on kajastatud kõikide uuringus osalevate põlvkondade haridustase.

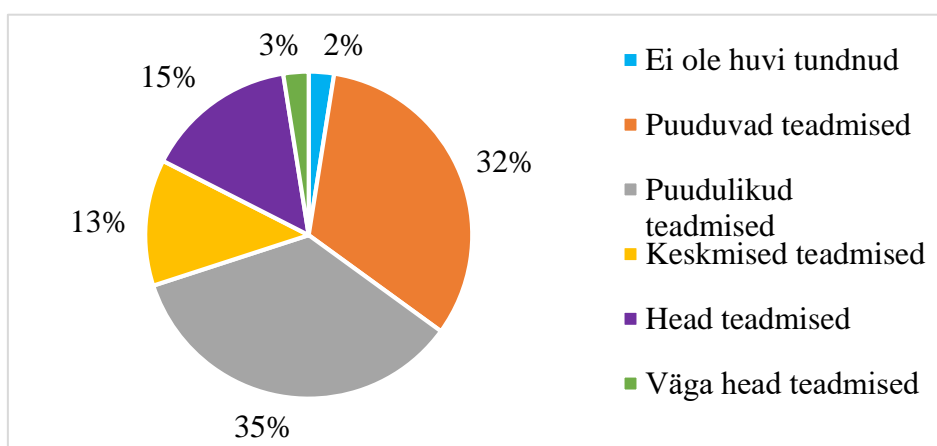
Joonis 3. Uuringus osalenud põlvkondade haridustasemed

Allikas: autori koostatud uuringu tulemuste põhjal

Järgnevalt uuris lõputöö autor, kui kõrgelt hindavad intervjueeritavad oma teadmisi säästmise valdkonnas. Kõige kõrgemalt hindasid oma teadmisi säästmise osas X-põlvkonna esindajad. 80% vastanutest hindas oma teadmisi keskmiseks või keskmisest paremaks. Neile järgnes Y-põlvkond, kellest 70% pidas oma teadmisi keskmiseks või keskmisest paremaks. Kõige nõrgemalt hindasid oma teadmisi traditsioonilise põlvkonna esindajad: 40% esindajatest arvasid, et nende teadmised säästmise osas on puudulikud.

Teadmisi investeerimisest pidasid enamus vastajatest nõrgaks või puudulikuks. Taaskord uskusid traditsioonilise põlvkonna esindajad, et nende teadmised on antud valdkonnas kõige nõrgemad või täiesti puudulikud (80% põlvkonna esindajatest). X- , Y- ja beebibuumi põlvkondade esindajatest pidasid 40% vastanutest oma teadmisi valdkonnast keskmisteks või keskmistest paremateks. Kõige rohkem päriselt investeerinud inimesi oli X-generatsioonis (30% põlvkonna esindajatest) ja kõige vähem traditsioonilise põlvkonna esindajatest (ainult 10% põlvkonna esindajatest). Traditsioonilise põlvkonna tulemus oli oodatav, kuna põlvkond on kogunud mitmeid sõdasid ja kriise ning sellest tulenevalt ollakse väga riskitundlikud ja ettevaatlikud.

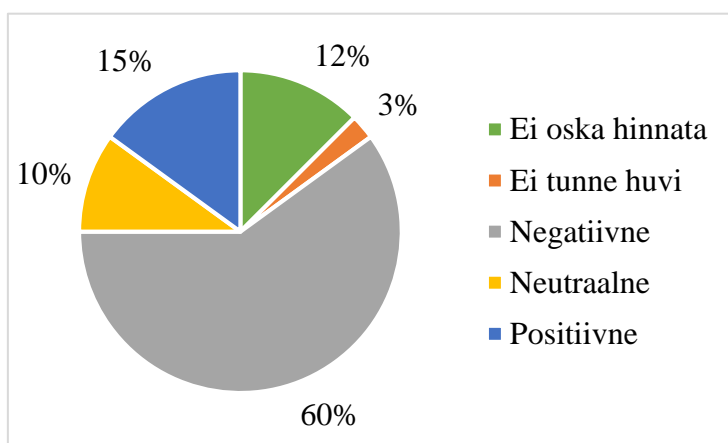
Traditsioonilise põlvkonna esindajad hindasid oma teadmisi Eesti pensionisüsteemi toimimise kohta kõige kõrgemalt. 90% vastanutest väitis, et tunnevad pensionisüsteemi keskmiselt või keskmisest paremini. Seda, mitu sammast on Eesti pensionisüsteemis, teadis aga ainult 60% antud põlvkonna esindajatest. Neile järgnes X-põlvkond, kellest arvas 80%, et teatakse pensionisüsteemi kohta keskmiselt ning 100% nende põlvkonna esindajatest teadsid pensionisammaste arvu. Kõige vähem uskus oma teadmistesse beebibuumi põlvkond, kellest 50% ütles, et ei tunne Eesti pensionisüsteemi. Antud põlvkonnast teadsid 80% esindajatest, mitu sammast on Eesti pensionisüsteemis. Väga sarnase tulemuse beebibuumi põlvkonnale sai ka Y-põlvkond, kellest 50% vastas, et tuntakse pensionisüsteemi puudulikult või üldse mitte. Samuti ei teadnud 20% Y-põlvkonnast, mitu sammast on Eesti pensionisüsteemis. Järgneval joonisel (vt Joonis 4) on kajastatud kõikide uuringus osalevate põlvkondade hinnang oma teadmiste kohta Eesti pensionisüsteemist.

Joonis 4. Uuringus osalenud põlvkondade hinnang oma teadmiste kohta Eesti pensionisüsteemist

Allikas: autori koostatud uuringu tulemuste põhjal

Eesti pensionisüsteemi hinnati üldiselt negatiivselt. Kõige negatiivsemalt hindas pensionisüsteemi beebibuumi põlvkond (70% põlvkonda esindanud inimestest). Neile sarnanes X- ja Y-põlvkonna arvamus, kus 60% esindajatest hindas pensionisüsteemi negatiivselt. Traditsioonilisele põlvkonnale omapäraselt on lepitud olukorraga ning 30% põlvkonna esindajatest hindas olukorda neutraalseks ja ainult 10% nende põlvkonna esindajatest arvas positiivselt pensionisüsteemist. Järgneval joonisel (vt Joonis 5) on kajastatud kõikide uuringus osalenud põlvkondade hinnang Eesti pensionisüsteemi kohta.

Joonis 5. Uuringus osalenud põlvkondade hinnang Eesti pensionisüsteemi kohta

Allikas: autori koostatud uuringu tulemuste põhjal

Küsimusele, kas usutakse kehtiva pensionisüsteemi jätkusuutlikkusse, vastasid 45% kõigist vastanutest, et see ei ole jätkusuutlik ning ainult 25% uskus, et on jätkusuutlik. Kõige vähem uskus kehtiva pensionisüsteemi jätkusuutlikkusse Y-põlvkond (60% põlvkonna esindajatest). 50% X-põlvkonna esindajatest usub kehtiva süsteemi jätkusuutlikkusse ja 50% ei usu. Kõikidest teistest põlvkondadest uskusid süsteemi jätkusuutlikkusse vähem kui 50% põlvkondade esindajatest. Põhjused, millest tuleneb selline arvamus, olid erinevaid. Korduvalt toodi esile järgmist:

- töötajad ei saa tööstaaži piisavalt, kui töötatakse miinimumpalgast väiksema palgaga (toodi esile neljal korral);
- pension on liiga väike, et selliselt jätkuva süsteemiga hakkama saada (toodi esile kuuel korral);
- süsteem muutub liiga tihti, et saaks olla jätkusuutlik (toodi esile viiel korral);
- tööealised jääb järjest vähemaks (toodi esile neljal korral);
- noored lahkuvad riigist (toodi esile kahel korral);
- fondid ei ole piisavalt tootlikud, et süsteem suudaks olla jätkusuutlik;

- riik ei panusta piisavalt pensionisüsteemi, et süsteem suudaks olla jätkusuutlik (toodi esile kahel korral);
- inflatsioon on liiga kõrge, et selline süsteem saaks üldse toimida (toodi esile kahel korral).

Põhjusteks, miks ei usuta Eesti pensionisüsteemi jätkusuutlikkusse, toodi veel mitmeid erinevaid vastuseid, kuid autor otsustas välja tuua ainult korduvad põhjused ning vastused, mis on loogilised ja vastavad küsitud küsimusele.

Traditsioonilisest põlvkonnast ei olnud mitte keegi liitunud teise pensionisambaga ning Y-põlvkonnast olid kõik sellega liitunud. Teise pensionisambaga olid liitunud beebibuumi põlvkonnast 60% põlvkonna esindajatest ning 80% X-põlvkonna esindajatest.

Kolmanda pensionisambaga ei olnud traditsioonilisest põlvkonnast liitunud mitte keegi ning beebibuumi põlvkonnast oli liitunud ainult 10% ning 10% ei osanud vastata. Kõige rohkem kolmanda pensionisambaga liitunud oli X-põlvkonnas (20% põlvkonna esindajatest). Y-põlvkonnast oli sarnaselt beebibuumi põlvkonnaga liitunud kõigest 10% põlvkonna esindajatest.

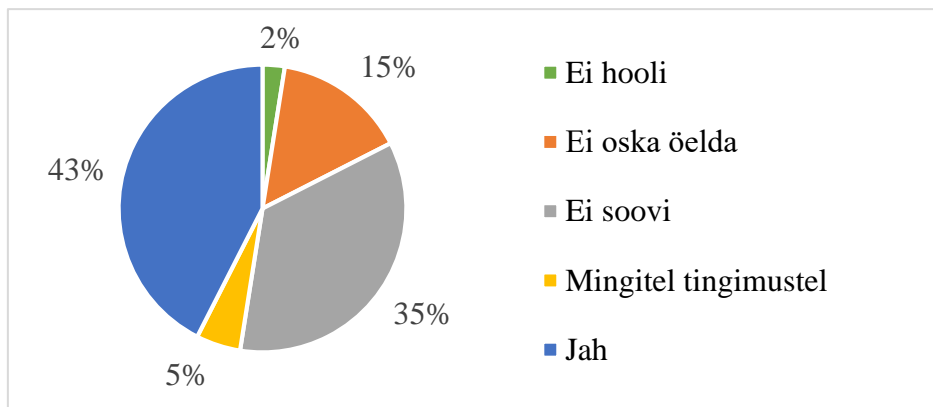
Kõige rohkem soovisid pensionisüsteemi muudatusi traditsioonilise põlvkonna esindajad (80% vastanutest). Kõige vähem soovisid muudatusi X-põlvkonna esindajad (30% vastanutest). Kõikidest põlvkondadest kokku ei osanud antud küsimusele vastata 11 inimest ning üks ei soovinud sellele küsimusele vastata.

Erinevaid tingimusi, mida süsteemis soovitakse muuta, oli taaskord mitmeid ning autor toob esile ainult kõige rohkem korratud muudatused ja vastused, mis vastasid küsitud küsimusele. Tingimused, mida soovitakse muuta Eesti pensionisüsteemi parendamiseks ja meelepärasemaks muutmiseks:

- tööstaaži peaks arvestama kõikidel inimestel võrdselt, olenemata sellest, kas teenitakse vähem kui miinimumpalk või mitte (8 vastajat soovis seda);
- riigipoolne esimese pensionisamba toetus peaks olema suurem (3 vastajat eelistas seda);
- pensionit võiks rohkem saada (2 vastajat soovis seda, paljud mainisid intervjuus seda jooksvalt, kuid konkreetse küsimuse ajal uuesti esile ei toonud);
- pensioniiga peaks olema madalam (2 vastajat soovis seda);
- pensionisüsteemi ei tohiks kogu aeg muuta (2 vastajat soovisid seda);
- kauem töötanud inimesed peaksid saama hiljem ka suuremat pensionit (1 vastaja soovis seda);

- pensionisambad võiksid olla pärandatavad (1 vastaja soovis seda);
- teise pensionisamba kogumisprotsenti võiks suurendada nii kodanike kui ka riigi poolt (1 vastaja soovis seda);
- pension peaks olema vähemalt nii suur, et pensionärid suudaks katta oma elementaarsed vajadused (1 vastaja soovis seda);
- pensioni saamise vanus peaks olema jäädavalt fikseeritud (1 vastaja soovis seda);
- pension peaks olema vähemalt nii suur, kui on antud piirkonna vanadekodu koha hind (1 vastaja soovis seda).

Küsimusele, kas soovitakse muuta teist pensionisammast vabatahtlikuks, vastas 43% inimest „jah“ ning 35% „ei“. Samas on oluline esile tuua, et inimestest, kellel on teine pensionisamm, võtaks raha kohe välja kõigest 1 inimene ning 4 inimest võtaksid kohe välja ainult sellistel tingimustel, mis neile sobivad. 24 inimesest 17 inimest, kellel on teine pensionisamm, jätkaks kogumist ning 2 ei osanud veel öelda, mida nemad teeksid, kui avaneb võimalus raha välja võtta. Järgneval joonisel (vt Joonis 6) on toodud esile uuringus osalenud põlvkondade soov muuta teist pensionisammast vabatahtlikuks.

Joonis 6. Uuringus osalenud põlvkondade soov muuta teine pensionisammast vabatahtlikuks
Allikas: autori koostatud uuringu tulemuste põhjal

Küsites intervjueeritavatelt, mida nemad arvavad teise pensionisamba reformist, ei osanud ligikaudu pooled midagi arvata, sest ei tea sellest midagi. Kõige vähem teadsid reformist traditsioonilise põlvkonna esindajad (70% põlvkonna esindajatest), kuid see on mõistetav, sest antud põlvkonna esindajad ei omanud teist pensionisammast. Beebibuumi põlvkonnast teadsid reformist 50% vastanutest ning kõikidest beebibuumi põlvkonna vastanutest arvas 10%, et teise pensionisamba reformimine on hea mõte. 20% tõi esile, et reformimine on ainult kindlatel

tingimustel hea mõte ning 10%-le reform ei meeldinud. X-põlvkonnast ei osanud 30% midagi arvata, kuna ei teatud teise samba reformist. Ainult 10% X-põlvkonna esindajatest arvas, et tegemist on hea plaaniga, ning 10% tõi välja, et, kas tegemist on hea plaaniga või mitte, sõltub tingimustest, mis seatakse raha kättesaamiseks ja mujale investeerimiseks. Y-põlvkond sarnaneb antud küsimuses X-põlvkonnale, sest nende hulgast ei meeldi teise pensionisamba reform 50%-le inimestest ning 30% inimestest arvas, et ei ole reformist piisavalt teadlikud oma arvamuse avaldamiseks. Y-põlvkonna esindajatele meeldis reform 20%-le vastanutest. Põhilisteks põhjusteks, miks inimestele ei meeldi teise pensionisamba reform, oli aramus selle kohta, et inimesed ei suuda ise paremaid investeeringuid teha ning kiusatus saab nendest võitu ja raha kulub argipäeva tegemistega ära. Pooldamise põhilisteks põhjusteks toodi välja see, et inimesel peab olema endal õigus oma rahaga tegutseda, ning see, kuidas ta seda teeb, on tema otsus.

Oluline on esile tuua need inimesed, kellel ei ole teist pensionisammast, kuid vastasid, mida teeksid, kui neil oleks teine pensionisammas. Autor toob esile need vastused, kuna antud inimesed kujundavad samuti ühiskonna arvamust ning meediat. Enamus inimestest, kes ei omanud teist pensionisammast, võtaksid oma raha välja, kui neil oleks teine pensionisammas. Sellest tulenevalt võib tekkida inimestel eksiarvamus, et väga paljud soovivad võtta oma teise pensionisamba raha koheselt välja.

3.3. Tulemuste arutelu, järeldused ja ettepanekud

Uuringust järeldas autor, et alla 35% uuritavatest tunnevad heal tasemel või väga heal tasemel Eesti pensionisüsteemi. Selleks, et muuta süsteemi paremaks, peaks eelnevalt tundma kehtivat süsteemi. Ettepanekuna soovitab autor tutvustada kehtivat pensionisüsteemi nii koolides kui ka meedias. Enne kui hakata soovitama muudatusi, tuleks mõista, miks on loodud kehtiv süsteem ning millistel põhjustel ei ole viidud inimeste poolt soovitud muudatusi sisse või mida tooksid endaga kaasa inimeste poolt soovitud muudatused.

Uuringu vastustest saab järeldada, et ükski põlvkond ei ole rahul kehtiva pensionisüsteemiga. Kõikidest intervjuueeritavatest olid rahul ainult 15% vastanutest. Rahulolematuse põhjuseid oli erinevaid. Kõige enam kordusid järgmised aspektid:

- töötajad ei kogu tööstaaži piisavalt, kui töötatakse miinimumpalgast väiksema palgaga;
- pension on liiga väike, et selliselt jätkuva süsteemiga hakkama saada;

- süsteem muutub liiga tihti, et saaks olla jätkusuutlik;
- tööealised jääb järjest vähemaks;
- noored lahkuvad riigist;
- fondid ei ole piisavalt tootlikud, et süsteem suudaks olla jätkusuutlik;
- riik ei panusta piisavalt pensionisüsteemi, et süsteem suudaks olla jätkusuutlik;
- inflatsioon on liiga kõrge, et selline süsteem saaks üldse toimida.

Ettepanekuna soovitab autor inimestel tutvuda kehtiva pensionisüsteemiga. Informatsioon on võrdlemisi hõlpsalt leitav ning pärast süvenemist on võimalik mõista, miks süsteem on sellisena loodud. Paljud punktid, mida intervjueritavad veel välja tõid, olid juba olemas kehtivas pensionisüsteemis. Juhul kui inimesed töötavad mitteametlikult ning saavad ametlikult teadlikult miinimumpalgast väiksemat palka, siis on ennatlik oodata töötatud aasta eest samasugust tööstaaži nagu töölisel, kes saavad vähem palka selle tõttu, et nende eest on tasutud maksud seadustele vastavalt. Arusaamaga, et pensionisüsteemi muudetakse liiga tihti, on autor nõus. Pikaajalist investeringut ei ole mõistlik pidevalt muuta. Samuti ei tohiks liiga tihti muuta tingimusi, millega nõustuti investeringuid tegema.

Inflatsiooni osas ei saa Eesti riik kahjuks asjade kulgu väga mõjutada. Olemas on mitmeid teise pensionisamba fonde, mis on teeninud väga mõistlikku kasumit ning kui inimesed ei ole ise nõus aega panustama oma rahaasjadesse pensioni kogumisel, siis ei ole mõtet hiljem riigi peale pahane olla.

Autor on nõus, et hetkel toimiv pensionisüsteem vajab parandamist ning arendamist, kuid muudatusi tuleb teha väga ettevaatlikult ja pärast väga põhjalikke analüüse, ning ainult siis, kui analüüse on kinnitanud eksperdid. Juhul kui analüüse kujundab meedia, siis see võib lõppeda kogu süsteemile negatiivselt.

Samuti on autor nõus, et eakatele makstav pension on väga väike, kuid arvesse tuleb võtta inflatsiooni ja raha väärtuse muutusi, mis on toimunud nende eluajal. Suur osa eakate pensionist on korduvalt kaotanud väärtust valuuta muutuste tõttu. Sellest tuleks õppida, et kui riik suudab jätkata euro kasutamist, siis järgnevad põlvkonnad, kes ei kaota enam raha valuutavahetuse tõttu, peaksid saama oluliselt väarikamat pensionit.

Selleks, et saaksime toetada tänast pensionäri, kes püüab põlvkonna eripärast tulenevalt vaikselt kannatades hakkama saada, on vaja kogu ühiskonna ja riigi toetust. Autor leiab, et valimislubaduste täitmiseks ja oma pensionist loobuvate inimeste arvelt ei tohiks ajutiselt tõsta pensione, näitamaks, et „saab ju küll“. Mida tehakse siis, kui loobumatelt inimestelt tulumaksuga saadud raha on otsas ning riigile jääv 4% ei kata enam pensionile jääjate pensione? Või hoopiski, mis saab siis, kui pensionisambast „loobunud“ (pensionisamba valesi investeerinud või ära kulutanud) inimesed pensioniikka jõuavad? Toetus peaks olema seotud maksude tõusuga või eakate maksude langusega, sest raha ei tule iseenesest riigikassasse juurde. Küsimuseks on pigem, kui palju oleks vaja tõsta tänasel hetkel töötavate inimeste sotsiaalmaksu, et katta vähemalt hädavajalik summa tänastele pensionäridele. Loodav maks või maksuvabastus ei peaks olema igavene, vaid kehtima konkreetse aja, kuni on valuutavahetusega raha kaotanud pensionärid on asendunud uute põlvkondadega. Pärast seda tuleks loobuda antud maksust.

Käimasoleva teise pensionisamba reformi kohta ei oska peaaegu pooled intervjueritavatest hinnangut anda, kuna ei teata piisavalt reformi kohta. Kui küsida inimestelt, mida arvatakse teise pensionisamba vabatahtlikuks muutmisest, siis tuleb vastus kiirelt, „pigem jah“, sest siis saavad inimesed oma raha üle ise otsustada. Samas ütlesid paljud, et see on riskantne plaan. Need, kes ütlesid, et tegemist on riskantse plaaniga, lisasid, et paljud inimesed ei suuda kahjuks kiusatusele vastu panna ning raha kogumise jätkamise või mujale investeerimise asemel jõuaks raha igapäevasesse kasutusse ning kuluks ära. See-eest, kui jõutakse pensioniikka, mõistetakse, et enam ei ole midagi teha ning nende mõtlematuse peavad kinni maksma siis töötavad põlvkonnad. Sedasi jõutaksegi ringiga tagasi punkti, kus inimestel ei oleks raha ning ollakse pahased kehtiva pensionisüsteemi peale. Autori ettepanek on vähemalt piirata teisest sambast väljavõetavat raha, et see jõuaks investeringusse. Inimestele tuleks teha selgitustööd, mida toob endaga kaasa teise pensionisamba kaotus või sellest loobumine tuleviku perspektiivis.

Küsimuse osas, kui teadlikud on inimesed säästmise võimalustest, oli põlvkondade üldine vastus, et teoorias ollakse tugev, kuid praktikas jäädakse nõrgaks, kas siis väikese palga või muude põhjuste tõttu. Investeerimise valdkonnas kinnitasid 67,5% vastanutest, et teadmised puuduvad täielikult või on puudulikud. Ettepanekuna soovib autor inimestel enne oma esimese investeringu tegemist teise pensionisamba rahaga, kaaluda, kas nad oleksid täna valmis investeerima palgast tulenevat 100 eurot. Juhul, kui see vastus on „ei“ või pärast investeringut ei suudeta enam magada, siis see peaks vastama teise pensionisamba investeerimise küsimusele.

Küsimusele, milline oleks ideaalne pensionisüsteem tulevikus, ei ole ühest vastust. Inimesed soovivad pensionit liiga erinevatel tingimustel. Kompromissi peavad tegema kõik, kui soovitakse süsteemi parendada. Ettepanekuna soovitab autor taaskord kõigepealt tutvuda kehtiva süsteemiga ning teha enestele mõistetavaks, miks kehtiv süsteem on sellisena loodud.

KOKKUVÕTE

Lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada Eesti inimeste hinnangud ja arvamused Eesti pensionisüsteemi kohta ning leida, kas pensionisüsteemi on võimalik muuta ühiskonnale meelepärasemaks. Eesmärgi saavutamiseks püstitas käesoleva töö autor neli uurimisküsimust. Uurimismeetodina kasutas autor kvalitatiivuuringut. Töö teoreetiline raamistik loodi kasutades Straussi ja Howe'i põlvkondade teooriat.

Esimese küsimusena uuris autor, mida arvavad erinevad põlvkonnad kehtivast pensionisüsteemist ning püüdis leida juurpõhjust, millest tuleneb selline arvamus. Uuringust selgus, et 60% vastanutest arvas kehtivast pensionisüsteemist negatiivselt ning ainult 15% arvas positiivselt ja 12% vastanutest ei osanud midagi arvata. Kõige negatiivsemalt arvas beebibuumi põlvkond, kellest 70% ei uskunud Eesti pensionisüsteemi ning vaid 10% uskus, et süsteem on jätkusuutlik. Pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse uskus kõige rohkem X-põlvkond. X-põlvkond oli ainus põlvkond, kelle kõik esindajad teadsid, mitu sammast on Eesti pensionisüsteemis. Samuti oli just see põlvkond kõige haritum ja 50% põlvkonna esindajatest töötasid juhtivatel positsioonidel isiklikes firmades või ettevõtetes. Lisaks oli X-põlvkonnas kõige rohkem esindajaid, kes olid investeerinud. Antud tulemuse põhjal võib väita, et mida rohkem tunnevad inimesed pensionisüsteemi, seda rohkem ollakse sellega rahul. Kõikide teiste põlvkondadest esindajatest uskus alla 50%, et süsteem on jätkusuutlik. 45% kõikidest intervjueeritavatest oli seisukohal, et kehtiv pensionisüsteem ei ole jätkusuutlik. 22,5% ei osanud midagi arvata ning kõigest 25% kõikidest intervjueeritavatest uskus, et kehtiv süsteem on jätkusuutlik. Põhjuseid, miks inimesed arvavad sedavõrd negatiivselt kehtivast süsteemist oli mitmeid. Põhilise põhjusena julgeb autor väita, et inimesed ei ole teadlikud, kuidas toimib kehtiv pensionisüsteem ning mida tooks kaasa pensionisüsteemi muutus. Teadmatusel tulenevalt ei mõista inimesed, miks süsteemi ei saaks muuta kõigile meelepäraseks. Ettepanekuna soovib autor tutvustada Eesti pensionisüsteemi koolis ning meedia vahendusel.

Järgmise küsimusena uuris intervjuerija, milliseid muutusi sooviksid inimesed Eesti pensionisüsteemis näha. Pensionisüsteemi, mis sobiks kõigile, ei ole olemas ning, olenemata

süsteemist, kõik osapooled peavad tegema kompromisse. Muudatusi, mida sooviti, oli mitmeid, kuid kõige sagedamini toodi esile järgnevad:

- tööstaaži peaks arvestama kõikidel inimestel võrdselt, olenemata sellest, kas teenitakse vähem kui miinimumpalk või mitte;
- riigipoolne esimese pensionisamba toetus peaks olema suurem;
- pensionit võiks rohkem saada;
- pensioniiga peaks olema madalam;
- pensionisüsteemi ei tohiks kogu aeg muuta;
- kauem töötanud inimesed peaksid saama hiljem ka suuremat pensionit;
- pensionisambad võiksid olla pärandatavad;
- teise pensionisamba kogumisprotsenti võiks suurendada nii kodanike kui ka riigi poolt;
- pension peaks olema vähemalt nii suur, et pensionärid suudaks katta oma elementaarsed vajadused ning suudaksid lubada omale piirkonna vanadekodu kohta;
- pensioni saamise vanus peaks olema jäädavalt fikseeritud.

Uuringust selgus, et ligikaudu pooled ei oska teise pensionisamba reformist midagi arvata, sest ei teadnud sellest midagi või olid ainult pealiskaudselt kuulnud. Kõige vähem teadsid reformist traditsioonilise põlvkonna esindajad. See on mõistetu, kuna mitte keegi selle põlvkonna esindajatest ei omanud teist ega kolmandat pensionisammast. Küsides intervjuueeritavatelt, mida nad arvavad mõttest, et teine pensionisammas oleks vabatahtlik, vastas 43% inimestest „jah“. Põhiliseks põhjenduseks oli, et inimene peab saama ise hallata oma raha. 35% vastanutest arvas, et tegemist ei ole hea mõttega. Mitmed vastajad, kes arvasid, et tegemist ei ole hea plaaniga, tõid välja, et paljud inimesed realiseeriks vabastatava raha ära ning ei investeeriks seda selliselt, et antud raha pensionieas kasutada saaks.

Kõikidest vastajates omas 60% teist pensionisammast. Intervjuueeritavatest, kellel oli teine pensionisammas, jätkaks kogumist 71% ning vaid 8% vastas, et võtaks välja kindlatel tingimustel. Koheselt soovis välja võtta raha kõigest 4% vastanutest. Autori ettepanekuks teise sambast võetava raha piiramine, tagamaks, et väljavõetav raha suunataks investeringutesse.

Viimase küsimusena uuris töö autor põlvkondade hinnangut teadmiste kohta säästmise ja investeerimise valdkonnas. Uuringust selgus, et kõige kõrgemalt hindasid oma teadmisi X-põlvkonna esindajad. 80% X-põlvkonna esindajatest hindas oma teadmisi keskmiseks või

keskmisest kõrgemateks. Kõige nõrgemalt hindasid oma teadmisi traditsioonilise põlvkonna esindajad, kellest 40% arvas, et nende teadmised säästmise valdkonnas on puudulikud.

Vastajate teadmised investeerimise valdkonnas olid kõigis põlvkondades väga tagasihoidlikud. Kõige enesekindlamalt hindasid teadmisi investeerimise valdkonnas X-, Y- ja beebibuumi põlvkonnad, kelle hulgast arvasid 40%, et on keskmistest või keskmistest paremate teadmistega. Kõige rohkem investeerijaid oli aga X-põlvkonnas. Traditsioonilisest põlvkonnast arvasid 80% esindajatest, et neil ei ole investeerimisealaseid teadmisi. Ettepanekuna soovitab autor enne terve teise samba raha investeerimist alustada väiksemate summadega.

Lõputöö autor jõudis töö eesmärgini, milleks oli Eesti inimeste hinnangu ja arvamuse väljaselgitamine Eesti pensionisüsteemi suhtes ning leidis vastuse küsimusele, millisel moel on võimalik pensionisüsteemi muuta ühiskonnale meelepärasemaks. Inimesed ei hinda Eesti pensionisüsteemi positiivselt ning on rahulolematud, kuna ei tunta kehtivat pensionisüsteemi ja ei mõisteta, mida süsteemi muutus endaga kaasa tooks. Uuringust selgus lisaks, et kõigile sobivat pensionisüsteemi ei ole olemas. Ühtlasi tuli uuringust välja, et põlvkonnad ei tunne piisavalt huvi süsteemi tundmaõppimise vastu. Ainult 33% kõikidest põlvkondade esindajatest julgeb väita, et tunnevad Eesti pensionisüsteemi keskmiselt või keskmisest rohkem. Ebapädevuse tõttu ei osata öelda, mida võiks pensionisüsteemis muuta. Rõhutakse põhiliselt sellele, et pensionit võiks suurenda ilma maksude tõusuta ning muude hüvede kaotuseta.

SUMMARY

CONFIDENCE IN AND OPINION OF THE ESTONIAN PENSION SYSTEM AMONG FOUR GENERATIONS OF ESTONIANS

Andreas Õun

The purpose of the research was to present the opinions and evaluations of Estonian people about Estonian pension system and find out if it is possible to rearrange the pension system to be more acceptable for the society. To achieve the goal four research questions were erected.

In the first question the author requested what different generations think of the currently valid pension system and tried to identify the rooted reasons of people's opinion. It was revealed that 60% of the respondents assessed the current pension system negatively and only 15% were of positive opinion whereas 12% were not able to present their opinion. Baby boom generation was the most negative with 70% not appreciating Estonian pension system and only 10% found it to be sustainable. X-generation was the most positive about the pension system. X-generation also was the only generation all of which representatives were aware of the number of the pension pillars of Estonian pension system. In addition, this generation was the most educated and more than 50% of the representatives were working in leading positions in their own private companies or enterprises. Also, among X-generation there was the highest number of respondents who had personally made investments. Regarding the results it can be claimed that the more the people know the pension system, the more they are satisfied with it. From all the other generations less than 50% of the respondents believed that the system is sustainable. 45% of all the interviewees were of the opinion that pension system is not sustainable. 22,5% of all the respondents were not able to present their views and only 25% of all the interviewees answered that the valid system is continual. The reasons why people are thus negative about the current system vary greatly. The author dares to state that the main reason is people's unawareness about how the valid pension system works and what the alteration of the pension system could bring about. Due to the lack of

awareness people do not understand why the system cannot be changed to be fully acceptable for everyone.

The next question asked by the interviewer was to find out what kind of changes people would like to see in Estonian pension system. A pension system which would be equally acceptable for every member of the society does not exist and despite the system, every party has to make a compromise. There were a number of different changes wanted, the most frequently mentioned ones are the following:

- the length of careers of all people should be equally calculated, despite the amount of the wage: if the some people have earned less than minimum wage or not;
- the first pension pillar financed by the government should be higher;
- pension should be higher;
- the retirement age should be lower;
- pension system should not change all the time;
- the people with longer careers should get a higher pension;
- pension pillars should be inheritable;
- the percentage of savings of the second pension pillar should be increased by the government as well as by citizens;
- pension should be high enough to cover the vital everyday living costs of pensioners and they could pay for their retirement home;
- retirement age should be permanently fixed.

The research showed that nearly a half of the respondents have no opinion of the reform of the second pension pillar due to the absence or lack of knowledge. The least informed were the representatives of traditional generation. This is understandable as none of the representatives of the generation had the second or the third pension pillar. Requesting the interviewees about what they think of the second pension pillar to be optional, 43% of the people were in favour of the idea. The main argumentation was that people must have the liberty to decide on their finances themselves. 35% of the respondents did not approve of the idea. Several respondents who claimed it not a good idea brought out that a number of people would use up their savings and would not invest it to be used during retirement period.

60% of all interviewees had invested in the second pension pillar. 71% of the respondents owning the second pension pillar would continue saving and 8% answered they would withdraw their savings on certain conditions. Only 4% of respondents would withdraw their money instantly.

With the last question the author of the research studied the evaluations of people's knowledge in the field of saving and investing. The research presented that the representatives of X-generation rated their knowledge the highest. 80% of them rated their knowledge as mediocre or higher than mediocre. The lowest assessments to their knowledge were given by traditional generation representatives, from whom 40% considered their knowledge in the field of saving and investing insufficient. The knowledge in the mentioned field were unassertive among all the generations. The most confident about investing were baby boom, X- and Y-generations from whom 40% of the representatives considered their knowledge mediocre or higher. The highest number of investors came from X-generation. 80% of the representatives of traditional generation thought they do not have knowledge about investing.

The author of the research fulfilled the purpose which was to find out the opinions and evaluation of Estonian people about Estonian pension system and found the answer to the question in which way it would be possible to rearrange the pension system more acceptable for the society. The people do not assess Estonian pension system positively being discontented because they do not know the valid pension system and do not understand what the alteration of the the pension system would bring about. The research also revealed that there cannot be a pension system to equally please all the members of society. Moreover, the research conceded that the generations are not interested in learning about the system. Only 33% of all the representatives of the generations can declare that their knowledge about Estonian pension system is average or above. Due to lack of comprehension they cannot say how the pension system should be altered. It is mainly emphasized that pensions should be raised without increasing the taxes and loss of other benefits.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

- Allik, K. (2019, 25. september). Puust ja punaseks: tulevase pensionäri 4 valikut *Äripäev*, 12.
- Bencsik, A., Horvath-Csikos, G., Juhasz, T. (2016). Y and Z Generations at Workplaces. – *Journal of Competitiveness*, 8(3), 92-93.
- Berko, M. (2019). Teise pensionisamba muudatused läksid kooskõlastusringile. *MaksuMaksja*, 10 (260), 13.
- Debevec, K., Schewe, D. C., Madden, J. T., Diamond, D. W. (2013). Are today's Millennials splintering into a new generational cohort? Maybe! (P. Nuttal, S. Pervan, Toim-d) *Journal of Consumer Behaviour*, 21-29.
- Eurostat. (2019) *Minimum wages*. Kättesaadav: <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tps00155>, 22. oktoober 2019.
- Grigorjeva, K. (2019) *Eesti pensionisüsteemi võimalikud arengusuunad valitud Euroopa riikide näitel*. Kättesaadav: <https://digi.lib.ttu.ee/i/?13077>, 20. oktoober 2019
- Howe, N. (2014) *The Silent Generation, "The Lucky Few" (Part 3 of 7)*. Kättesaadav: <https://www.forbes.com/sites/neilhowe/2014/08/13/the-silent-generation-the-lucky-few-part-3-of-7/#6cb23f1b2c63>, 21. detsember 2019.
- Jesse, M. (2019, 28. september). Miljoni euro küsimus – kaua ma elan? *Äripäev*, 12.
- Lamble, L. (2018) *With 250 babies born each minute, how many people can the Earth sustain?*. Kättesaadav: <https://www.theguardian.com/global-development/2018/apr/23/population-how-many-people-can-the-earth-sustain-lucy-lamble>, 20. detsember 2019.
- Maapalu, Ü. (2019, 26.september) Rahasadu töötab huvitavaid aegu. *Äripäev*, 12.
- Mannheim, K. (1923). The Problem of Generations. (P. Kecskemeti, Toim.) *Essays on the Sociology of Knowledge by Karl Mannheim*, 276-322.

- Padari, E. (2017) *Eestis elava Y-generatsiooni vanaduspensionisse suhtumine*. (Bakalaureusetöö) Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskond, Tallinn.
- Parment, A. (2013). Generation Y vs. Baby Boomers: Shopping behavior, buyer involvement and implications for retailing. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 20 (2), 189-199.
- Pensionikeskus. (2019a) *Pensionisüsteem*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/eesti-pensionisusteem/pensionisusteem/>, 10. oktoober 2019.
- Pensionikeskus. (2019b) *Seadused ja reeglid*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/eesti-pensionisusteem/seadused-ja-reeglid/>, 15. oktoober 2019.
- Pensionikeskus. (2019c) *Sambad ja nende erinevus*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/eesti-pensionisusteem/sambad-ja-nende-erinevus/>, 10. oktoober 2019.
- Pensionikeskus. (2019d) *Riikliku vanaduspension, kohustusliku kogumispension ja vabatahtliku kogumispension statistika*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/wp-content/uploads/rahandusministeeriumi-statistika/Pension-statistika%C3%BClevaade-2018-1.pdf>, 7. detsember 2019
- Pensionikeskus. (2019e) *Millal ja kuidas liituda*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/ii-sammas/kogumispension-ehk-ii-sammas/millal-ja-kuidas-liituda/>, 7. detsember 2019
- Pensionikeskus. (2019f) *Täiendav kogumispension ehk III sammas*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/iii-sammas/taiendav-kogumispension/>, 8. detsember 2019
- Pensionikeskus. (2019g) *Väljamaksed*. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/iii-sammas/valjamaksed/>, 8. detsember 2019
- Reisenwitz, H. T., & Iyer, R. (2009). Differences in Generation X and Generation Y: implications for the organization and marketers. (M. Amico, & C. Pettojohn, Toim-d) *Marketing Management Journal*, 19 (2), 93-95.
- Riigiteataja. (2002) Riikliku pensionikindlustuse seadus. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/103012019002>, 20. oktoober 2019.
- Sanderson, C. (2010). *Marketing to Generation Y: understanding and appealing to the Millennial generation*. Toronto, Canada: Design Lounge.

- Sotsiaalkindlustusamet. (2019a) *Pensioniliigid ja soodustused*. Kättesaadav: [sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension/pension-liigid-ja-soodustused#Vanaduspension](https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension/pension-liigid-ja-soodustused#Vanaduspension), 16. oktoober 2019.
- Sotsiaalkindlustusamet. (2019b) *Pensionistaaz*. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension-toetused/pensionitaotlemine/pensionistaaz>, 4. detsember 2019.
- Sotsiaalkindlustusamet. (2019c) *Pensionisuuruse arvutamine*. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension-toetused/pensionisuuruse-arvutamine>, 5. detsember 2019.
- Sotsiaalkindlustusamet. (2019d) *Pensionisuurus*. Kättesaadav: <https://pension.sotsiaalkindlustusamet.ee/pensionisuurus>, 5. detsember 2019.
- Statistikaamet. (2019a) *Suhtelises vaesuses elas eelmisel aastal 284 300 Eesti elanikku*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/pressiteade-2019-159>, 9. detsember 2019
- Statistikaamet. (2019b) *Keskmine pension ja vanaduspension kuus*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/58095>, 20. oktoober 2019.
- Statistikaamet. (2019c) *Keskmine brutokuupalk*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/stat-keskmine-brutokuupalk>, 20. oktoober 2019.
- Strauss, W., Howe, N. (1991). *Generations: The History of American Future, 1584 to 2069*. New York: William Morrow and Company.
- Sweeney, R. (2006). Millennial Behaviors & Demographics. rmt: E. Watson, *Generation X Professors Speak: Voices from Academia*, 201. Plymouth: Scarecrow Press, Inc.
- Tanilas, T. (2019). Kui teil pole kolmandat sammast, siis tehke see enne sambareformi. *Fookus*, 2, 30.
- Teadmiseks.ee. (2019) *Miinimumpalk ja keskmine palk Eestis*. Kättesaadav: <https://teadmiseks.ee/kasulikku/miinimumpalk/>, 20. oktoober 2019.
- Tomingas, V. (2018) *Eesti pensionisüsteemi tasuvuse analüüs kahe vanusegrupi näitel*. Kättesaadav: <https://digi.lib.ttu.ee/i/?9642>, 21. oktoober 2019.
- Vill, A. (2015). Pension läbi ajaloo. *Investeeri*, 4, 53-57.
- Williams, K. C., & Page, R. A. (2011). Marketing to the Generations. *Journal of Behavioral Studies in Business*, 3, 4-11.

LISAD

Lisa 1. Lõputöö uuringu küsimused

1. Sünniaasta
2. Kas ja kus töötate, otsite tööd või õpite?
3. Milline on Teie hetkel olev haridustase ning kas plaanite alustada või jätkata õpinguid (välja arvatud täiendõpe)?
4. Kui palju tegelete raha säästmisega tulevikuks?
5. Kuidas hindate oma oskusi ja teadmisi raha säästmisel?
6. Kuidas hindate oma oskusi ja teadmisi raha investeerimisel?
7. Kas olete kunagi investeerinud (enesele kasutuseks ostetud kinnisvara ei lähe arvesse)?
8. Kas olete teadlik, kuidas toimib Eesti pensionisüsteem?
9. Mitu sammast on Eesti pensionisüsteemis?
10. Kuidas hindate Eesti pensionisüsteemi?
11. Kas Te arvate, et kehtiv pensionisüsteem on jätkusuutlik?
12. Millest tuleneb selline arvamus?
13. Kas olete liitunud teise ja / või kolmanda pensionisambaga?
14. Millest tuleneb selline otsus (palun täpsustage)?
15. Kas soovite muuta või sooviksite, et Eesti pensionisüsteemi muudetaks (iga, summa, kes juurde maksab, jne)?
16. Kui vastasite eelnevale jah, siis mida sooviksite muuta või, et muudetaks (nt: sammaste süsteemi)?
17. Milline oleks Teie hinnangul ideaalne või sobivam pensionisüsteem tulevikus?
18. Kas sooviksite muuta teist pensionisammast vabatahtlikuks? Miks?
19. Kas ja Mis Teile meeldib teise pensionisamba reformi juures? (Kas tegemist on hea plaaniga või pigem mitte) Miks?
20. Juhul, kui teine pensionisammas oleks vabatahtlik, kas Te võtaksite juba kogutud summa välja, jätkaksite kogumist või investeeriksite mujale (juhul, kui mujale, siis kuhu)?

Lisa 2. Lõputöö uuringu intervjuude salvestused

Järgneval lingil asuvad uuringus osalenute põlvkonna esindajate intervjuude salvestused.

Link: https://drive.google.com/open?id=1Ctt89ebGyqkw6XAXsJAM_shzKAhMaxq5

Lisa 3. Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Andreas Õun (autori nimi) (sünnikuupäev: 05.05.1997)

1. annan Tallinna Tehnikaülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Ühiskonna arvamus ja usaldus eesti pensionisüsteemi vastu,

(lõputöö pealkiri)

mille juhendaja on Kristo Krumm,

(juhendaja nimi)

1.1 reprodutseerimiseks lõputöö säilitamise ja elektroonse avaldamise eesmärgil, sh TalTechi raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2 üldsusele kättesaadavaks tegemiseks TalTechi veebikeskkonna kaudu, sealhulgas TalTechi raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et käesoleva lihtlitsentsi punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest ning muudest õigusaktidest tulenevaid õigusi.